

Roosa Sinkkonen

VASTUULLISUUS JULKISEN SEKTORIN TIETOTEKNIikka- LAITTEIDEN HANKINNOISSA

Opinnäytetyö

Tradenomi

Liiketoiminnan logistiikka

2021

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä/Tekijät	Tutkintonimike	Aika
Roosa Sinkkonen	Tradenomi (AMK)	Toukokuu 2020
Opinnäytetyön nimi		
Vastuullisuus julkisen sektorin tietotekniikkalaitteiden hankinnoissa		56 sivua 2 liitesivua
Ohjaaja		
Suvi Johansson		
Tiivistelmä		
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia, miten vastuullisuuden näkökulmat vaikuttavat julkisen sektorin tietotekniikkalaitteiden hankintaan. Tavoitteena oli siis tutkia, miten vastuullisuus näkyy julkisissa hankinnoissa, mitkä asiat vaikuttavat hankintapäätökseen ja mitä haasteita vastuullisuus tuo julkisiin tietotekniikkahankintoihin. Opinnäytetyössä on keskitytty Suomen julkisiin tietotekniikkalaitteiden hankintoihin, mutta työn teoriaosassa on katsottu asioita myös kansainvälisestä näkökulmasta.</p>		
<p>Tutkimusmenetelmänä tässä opinnäytetyössä käytettiin laadullista menetelmää. Opinnäytetyön teoriaosassa käydään läpi vastuullisuuden näkökulmia, sertifikaatteja, standardeja ja järjestelmiä, julkisen ja vastuullisen hankinnan määritelmiä, näitä koskevia lakeja sekä organisaatioiden suosituksia ja sopimuksia. Työssä on useita eri näkökulmia, jotka johdattavat lukijaa miettimään erilaisia vastuullisuuden näkökulmia. Aineistonkeruuna toimivat puhelini- ja sähköpostihaastattelut. Haastatteluihin valittiin julkisia tietotekniikkahankintoja tekeviä asiantuntijoita julkisen sektorin yritysistä. Laadittujen kysymysten pohjalta tavoitteena oli löytää tutkimuskysymyksiin vastaukset. Kysymykset olivat jokaiselle haastateltavalle samat, jotta pystyttäisiin huomaamaan, löytyykö vastauksista mahdollisesti samankaltaisuuksia.</p>		
<p>Saatujen haastattelutulosten perusteella voidaan sanoa, että hankinnoissa hinta on edelleen suurin kriteeri. Haastateltavien mukaan vastuullisuutta voidaan vaatia toimittajilta sopimuksissa, mutta se ei ole ensimmäisenä kriteerinä. Ajankohtaisia vastuullisuustoimia on kuitenkin tehty hankintayksiköissä hankkeiden ja toimintojen pohjalta. Haastateltavien vastaukset eroavat toisistaan vastuullisuusnäkökulman puitteissa, koska hankintayksiköillä on eri tarpeet ja resurssit hankkia tietotekniikkalaitteita vastuullisesti.</p>		
<p>Vastuullisuus ja sen merkitys julkisissa hankinnoissa tulee olemaan nyt ja tulevaisuudessa yksi isoimmista huomioon otettavista asioista. Tietotekniikkalaitteiden julkisissa hankinnoissa vastuullisuutta ei pidetä silti vielä isoimpana kriteerinä. Toisaalta julkishallinnon yrityksillä on toimenpiteitä ja hankkeita, joilla yritetään edistää taloudellisia, sosiaalisia ja ympäristön kannalta oleellisia asioita. Sopimusten ja suositusten avulla taas yksiköt voivat johdattaa paremmin vastuullisia hankintojaan.</p>		
Asiasanat		
vastuullisuus, hankinta, julkinen sektori, tietotekniikkalaitteet, kierrätys, kiertotalous, kestävä kehitys, laki, sopimukset, suositukset		

Author (authors)	Degree	Time
Roosa Sinkkonen	Bachelor of Business Administration	May 2020
Thesis title		
Responsibility in public sector's IT-equipment procurement		56 pages 2 pages of appendices
Supervisor		
Suvi Johansson		
Abstract		
<p>The objective of the thesis was to examine how different perspectives of responsibility effect on public sectors' information technology equipment procurement. As said, the main aspiration was to examine how responsibility is involved in public sector's IT-equipment procurement and what are the matters that influence the procurement decision. In addition to the previous, the aim was to find out which are the difficulties that responsibility creates, when executing public information technology procurement. The focus of this thesis is on the procurement that is made in Finland even though, there are some parts that include international aspect as well.</p>		
<p>The thesis was executed as a qualitative study. In the theory part of the thesis there were different aspects of responsibility, certificates, standards as well as schemes, the definitions of public and responsible procurement and different laws that are related to these and finally some recommendations and agreements of different organizations. In this thesis various aspects are presented regarding responsibility, to encourage the reader to think further. As proceeding to the phase of executing the study, the method that was found suitable was interviewing public IT-equipment procurement specialists individually by phone and with questions that were sent by email. The aim was to find answers to the research questions that were the same for each interviewee. Thus, it was easier to understand if the interviewees consider things same way.</p>		
<p>The results of the interviews show that the most important criterion in procurement is still the price. Interviewees mention that it is possible to demand responsibility from the supplier, but it is not a priority. Fortunately, there are new initiatives and steps done in the procuring entities towards more responsible procurement. The differences between the interviewees' answers were shown in the needs and resources of purchasing IT-equipment, since they are relatively different in each procuring entity.</p>		
<p>The importance of responsibility will increase in the future and will have heavier impact when planning on procurement in public sectors procuring entities. On the other hand, as of now, the importance of responsibility in IT-equipment procurement is still not on top of the criteria list. Fortunately, the public sector's procuring entities have developed several medium-term plans and many projects that increase economic, social, and ecological responsibility. With the help of agreements and recommendations, it is easier for public sector's entities to direct their procurement towards more responsible choices.</p>		
Keywords		
responsibility, procurement, public sector, information technology equipment, recycle, circular economy, sustainable development, law, agreements, recommendations		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
1.1	Tutkimuksen perusta ja tarkoitus	7
1.2	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	8
1.3	Tutkimusmenetelmät, aineisto ja työn rajaus	9
1.4	Teoreettinen viitekehys	9
2	VASTUULLISUUS OSANA KESTÄVÄÄ KEHITYSTÄ	10
2.1	Ympäristövastuu	12
2.1.1	Ympäristömerkit	14
2.1.2	Ympäristöstandardijärjestelmä sekä -sertifikaatti	15
2.2	Taloudellinen vastuu	17
2.3	Sosiaalinen vastuu	18
2.4	Vastuullisuus osana yritysten liiketoimintaa	20
2.5	Yritysvastuun strateginen johtaminen	21
3	JULKISET HANKINNAT	22
3.1	Tietotekniikkalaitteiden hankinta	27
3.2	Hankintalainsäädäntö ja sen rooli julkisissa hankinnoissa	30
3.3	Muita julkisiin hankintoihin liittyviä lakeja	32
3.4	Organisaatioiden suositukset ja sopimukset	34
4	TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	36
5	TULOKSET	37
5.1	Helsingin kaupunki	37
5.2	HUS Logistiikka	40
5.3	XAMK ja julkiset hankinnat	42
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	44
7	POHDINTA JA YHTEENVETO	46
	LÄHTEET	50
	KUVALUETTELO	

LIITTEET

Liite 1. Haastattelukysymykset

Liite 2. Sähköpostihaastattelun käytetyt liitteet

1 JOHDANTO

Tuotannon vastuullisuudesta syntynyt huolenaihe on kiihtynyt 2000-luvulla sitä mukaan, kun yhä suurempi osa maailmassa käytettävistä tavaroista ja laitteista on alettu valmistaa ulkomailla ja tietoisuus globalisoituneen talouden ympäristö- ja ihmisoikeusongelmista on kasvanut merkittävästi. Tällainen toiminta on näkynyt myös pyrkimyksenä huomioida kestävyysnäkökulmat aiempaa järjestelmällisemmin julkisen sektorin toiminnassa. Arvioimalla ja auditoidulla omissa hankinnoissaan mahdollisimman vastuullisia tuotteita ja palveluita julkinen sektori paitsi noudattaa omia vastuuvuorotteitaan ja näyttää esimerkkiä, luo tämän seurauksena kysyntää ja antaa tuottajille taloudellisen kannustimen panostaa vastuullisuuteen. (Pasanen 2015, 3.)

Tämän opinnäytetyön aiheena on vastuullisuus julkisen sektorin tietotekniikkalaitteiden hankinnoissa. Valitsin aiheen, koska se on itseäni kiinnostava ja ajankohtainen keskustelua herättävä aihe. Tällä työllä ei ole toimeksiantajaa. Vastuullisuutta koskevia opinnäytetöitä on tehty tähän mennessä jo monta. Tämä opinnäytetyö eroaa muista opinnäytetöistä siten, että keskityn laajamittaisesti tietotekniikkalaitteiden julkiseen hankintaan Suomessa vaikka poikkean hieman myös kansainvälisellä tasolla suosituksien, direktiivien, asetusten ja tulevaisuuden osalta. Maisteritason opinnäytetyö, joka koskee myös vastuullisuutta Suomessa toimivissa yrityksissä, on Peuran (2020) työ vastuullisuuden toteuttamisesta yritysten hankinnoissa. Työ keskittyy vastuullisen hankinnan nykytilaan, ja työssä haaraututaan myös hankinnan tärkeimpiin kehittämiskohteisiin. (Peura 2020, 4.)

Hankinta määritellään Ruohoniemen ym. mukaan (2017, 44) tavaroiden ja palveluiden ostamiseksi, vuokraamiseksi tai siihen rinnastettaviksi toiminnoiksi sekä rakennusurakoiden teettämiseksi. Julkisen sektorin osalta valtio, valtion liikelaitokset, seurakunnat ja kunnat tekevät hankinnat koskien edellä mainittuja tarvikkeita, palveluja sekä teetettyjä rakennushankkeita. Suomessa julkisten hankintojen osuus bruttokansantuotteesta on merkittävä. Julkisia hankintoja tehdään yli 30 miljardia euroa vuodessa, ja prosentuaalisesti se on 20 prosenttia bruttokansantuotteesta. (Huuhka 2017, 251.) Tuoreena tietona val-

tiovarainministeriön mukaan (2020b, 9) Suomen julkisten hankintojen tilannekuvasta huomataan kuitenkin, että julkisten hankintojen suuruus on nykypäivänä noin 35 miljardia euroa vuodessa.

Vastuullisesta liiketoiminnasta ja vastuullisista julkisen sektorin hankinnoista on tehty jo lukuisia tutkimuksia vuosien varrella. Yksi kansainvälinen ajankohdainen tutkimus on Springerin ym. (2019) suorittama raportti yhteistyössä ClimateWorks-säätiön kanssa vihreistä julkisista hankinnoista. Raportissa käydään läpi 22 valtion osalta vihreiden julkisten hankintojen toimintaohjelma, josta vastuussa ovat valtion virastot ja viranomaiset. Kerron lisää aiheesta lyhyesti Suomen julkisten hankintojen osalta luvussa 4.

Ilmastoasioiden äärellä vastuullisuudesta on tullut vuosi vuodelta aihe, joka pysyy kehityksen kohteena varmasti jokaisen yrityksen liiketoiminnassa. Eri näiset suositukset sekä sopimukset ovat ohjanneet hankintoja kehittyneemmäksi yrityksissä vastuullisuuden näkökulmasta. Toisaalta hankintalainsäädännön avulla julkisen sektorin yhtiöiden on täytynyt menetellä tiettyjen ohjeistusten ja määräysten mukaisesti unohtamatta yritysten pitkäjänteisten tarpeiden täyttämistä. Muiden hankintaan rinnastettavien lakien kannalta hankintoja tehdään entistä enemmän eettisestä näkökulmasta. Harkinnan ja kilpailuttamisen merkitys on saanut uuden näkökulman niin taloudellisen, ympäristöllisen sekä sosiaalisen vastuun kannalta.

1.1 Tutkimuksen perusta ja tarkoitus

Jotta yritys voisi menestyä elinvoimaisesti myös pitkällä tähtäimellä, pitää sen pystyä toimimaan ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla. Yritys, joka ottaa nämä kolme näkökulmaa huomioon toiminnassaan, on kannattava ja kilpailukykyinen. Yrityksellä pitää olla halua parantaa jatkuvasti resurssitehokkuuttaan ja minimoida toimintansa kielteiset ympäristövaikutukset. Yritys toimii vastuullisesti sidosryhmiään kohtaan ja sen voimavarana ovat motivoitunut ja jatkuvasti kehittyvä henkilöstö. (Elinkeinoelämän keskusliitto s.a.)

Tämän opinnäytetyön aihe on todella ajankohtainen ja oman mielenkiintoni pohjalta halusin ottaa selvälle, miten vastuullisuutta harjoitetaan julkisen sektorin yrityksissä ja millä tavalla yritykset ottavat hankinnoissaan vastuullisuuden kaikkine osa-alueineen huomioon. Halusin valita opinnäytetyöni aiheen senkin perusteella, missä pääsen haastamaan tietämystäni ja mistä on myös hyötyä tulevassa työelämässä niin itselleni kuin muille alan ammattilaisille. Aiheen valintaan vaikutti myös opiskelemani ala eli liiketoiminnan logistiikka.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymysten avulla aineistonkeruuta pystytään kanavoimaan ja tutkimuksen kulkua ohjaamaan. Tutkimuskysymyksen taustalla on aina tutkimusongelma, joka modifioidaan tutkimuskysymykseksi. Tutkimuskysymykseen saatu vastaus ratkaisee tutkimusongelman. Tutkimuskysymysten asettelu määrää sen, millaisia vastauksia saadaan aineistolla. (Kananen 2017, 60–61.)

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tutkia, millainen merkitys vastuullisuudella on julkisen sektorin yrityksille niin sosiaalisesta, taloudellisesta kuin ympäristöllisestä näkökulmasta. Tavoitteena on selvittää, miten julkisen sektorin yrityksissä vastuullisuus toteutuu ja mitä mahdollisia haasteita se tuo niin operatiivisella puolella kuin strategisella suunnittelupuolella. Työn tavoitteena on myös ottaa selvää, millainen vaikutus hankintalainsäädännöllä on julkisiin tietotekniikkalaitteiden hankintoihin. Työlläni pyrin myös selvittämään yritysten asenteita vastuullisuutta kohtaan. Tutkimus sisältää siis vastuullisuuden kolme eri näkökulmaa: taloudellinen vastuu, sosiaalinen vastuu sekä ympäristövastuu. Työssä on myös käyty läpi lyhyesti yritys vastuun näkökulmaa. Kaikki vastuiden eri näkökulmat esitetään julkisen sektorin tietotekniikkalaitteiden hankintoihin viitaten.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- Mitkä asiat vaikuttavat hankintapäätökseen?
- Miten vastuullisuutta toteutetaan oman hankintayksikön tietotekniikkalaitteiden hankinnoissa? Entä miten vastuullisuus näkyy myös tulevaisuuden tietotekniikkalaitteiden hankinnoissa?
- Mitkä ovat haasteet, jotka vastuullisuus luo operatiivisessa toiminnassa ja strategisessa suunnittelutoiminnassa?

1.3 Tutkimusmenetelmät, aineisto ja työn rajaus

Tutkimusmenetelmäksi valitsin kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen. Tällä tavalla mahdollistan kattavan ja monipuolisen kuvauksen tärkeästä aiheesta. Laadullinen tutkimus tarkoittaa tutkimusta, jonka avulla tavoitellaan ilmiön syvää ymmärtämistä, kuvaamista sekä tulkinnan antamista. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei käytetä tilastollisia menetelmiä tai määrällisiä keinoja. (Kananen 2017, 35.) Opinnäytetyö on tapaustutkimusta, jossa haetaan kysymyksiin vastauksia haastatteluiden ja kyselyiden avulla. Haastateltavia henkilöitä ovat julkisten hankintayksiköiden hankinta-asiantuntijoita, jotka ovat työssään vastuullisuuden kanssa tekemisissä. Tulokset analysoidaan haastatelluista saatuun vastausten perusteella, johon sisältyy myös sisällönanalyysia.

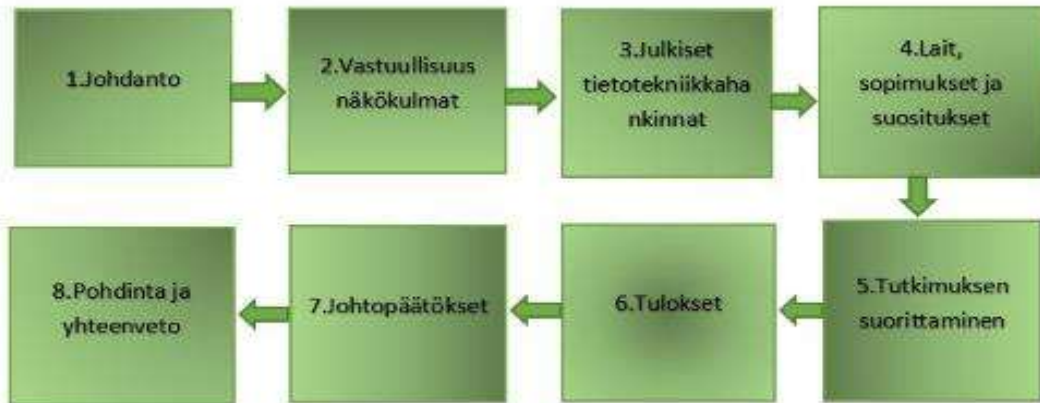
Aineistona käytettiin internet-lähteitä ja painettuja lähteitä. Internet-lähteitä ovat muun muassa eri kotimaiset ja kansainväliset tutkimukset, artikkelit, direktiivit, lait, oppaat sekä e-kirjat. Painettuina lähteinä käytin fyysisiä kirjoja. Aineistoa aiheesta on runsaasti netissä, joten käytin internet-lähteitä eniten. Painettua ajantasaista materiaalia vastuullisuudesta julkisiin hankintoihin on vähän, mutta määritelmät julkisen sektorin hankinnoista sekä hankintalainsäädännöstä löytyvät kirjoista.

Opinnäytetyö rajataan käsittelemään Suomen julkisen sektorin tietotekniikkalaitteiden hankintoja, mutta avaan myös kansainvälistä näkökulmaa aiheesta. Ulkopuolelle jää siis yksityinen sektori. Halusin keskittää työni Suomen julkisen sektorin tietotekniikkalaitteiden hankintoihin, koska aihetta ei ole mielestäni tutkittu tarpeeksi, ja haluan kertoa asiasta mahdollisimman kattavasti. Keskityn tässä työssä tietokoneisiin, mobiililaitteisiin ja tabletteihin.

1.4 Teoreettinen viitekehys

Teoreettisen viitekehysten tehtävä opinnäytetyössä on jäsenellä ja esitellä tarkemmin tutkimuksen aihetta vaiheittain. Tutkimuskohdetta lähestytään valittujen käsitteiden kautta pitämällä työ mahdollisimman johdonmukaisena. Teorian ja käsitteiden tarkoitus on jäsenellä tutkimuskohdetta. Käsitteiden merkitys teoreettisessa viitekehyksessä on tärkeä, koska se auttaa hahmottamaan

tutkimusta teoreettisella tasolla. Käsitteet voivat olla konkreettisia, kuten havainto hankintojen avoimuudesta hankintalainsäädännössä. (Willberg 2009, 1–4.)

Kuva 1. Teoreettinen viitekehys (Sinkkonen 2021)

Teoreettisen viitekehysten pohjalta (kuva 1) on opinnäytetyön kulku rakentunut vastuullisuuden eri osa-alueista, joihin kuuluu ympäristöllinen, taloudellinen, sosiaalinen ja yritysvastuu, vastuu julkisista hankinnoista yleisesti sekä erityisesti tietotekniikkalaitteiden julkisista hankinnoista, vastuu laintulkinnoista hankinnoissa sekä vastuu sopimuksista ja suosituksista julkisissa hankinnoissa. Ensin kerron vastuullisuuden eri muodoista ympäristö-, talous- ja sosiaalisista näkökulmista aineiston perusteella (luku 2). Perehdyn aineiston pohjalta myös yritys vastuun merkitykseen liiketoiminnassa, strategiseen johtamiseen ja hankintojen johtamiseen luku (2.5). Tämän jälkeen kerron julkisista hankinnoista yleisesti ja siirryn kertomaan tietotekniikkalaitteiden julkisista hankinnoista (luku 3). Seuraavaksi kerron laeista sekä sopimuksista ja suosituksista. Aineistona käytin internet-lähteitä, kirjallaisia lähteitä sekä haastattelujen tuloksia. Tämän osion jälkeen esittelen opinnäytetyöni tuloksia ja johtopäätöksiä. Lopuksi kerron omaa pohdintaani ja esitän yhteenvedon opinnäytetyöstä.

2 VASTUULLISUUS OSANA KESTÄVÄÄ KEHITYSTÄ

Vastuullinen liiketoiminta edellyttää yrityksiä toimimaan kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti. Kestävän kehityksen viisi periaatetta ovat resurssien rajaus luonnon kantokyvyn mukaan, ympäristön ja ekologisuuden integroiminen, ylisukupolvinen ajattelu, yhteistyö ja yhdessä tekeminen, koulutus, valitus ja oppiminen. (Ben-Eli 2015, 4–8.) Yritysten on täytynyt ottaa hankinnoissa

sekä muissa liiketoimintaa kehittävässä toiminnoissaan huomioon taloudellinen, sosiaalinen sekä ympäristövastuullisuus. Vastuullisuus megatrendinä liike-elämässä vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten organisaatiot ottavat itse kantaa kestävän kehityksen harjoittamiseen ja mitä konkreettisia käytäntöjä yritykset huomioivat operatiivisissa strategioissaan. Megatrendi käsitteenä on Halen (2018) mukaan kehityssuunta, jolla on laaja, syvä ja pitkän aikavälin vaikutus ihmisen elämään, instituutioihin sekä tulevaisuuden sukupolviin.

Vastuullisuudesta on puhuttu jo pitkään, mutta toiminnan implementointi omaan ostokäyttäytymiseen on tullut vasta myöhemmin arviointien, toimittajavalinnan ja yleisesti kestävämpien hankintaketjujen kehityksen myötä. Peura (2020) käy läpi laadullisen tutkimuksen menetelmin yritysten vastuullisuuden näkökulmia ja tutkii yritysten vastuullisuutta pienellä kynnyksellä ottaen huomioon myös hankinnoissa tapahtuvat kulttuurierot. Peura (2020, 22) toteaa opinnäytetyössään, että toimittajavalinnassa kulttuurierot voivat tulla helposti vastaan. Globaalit suuryritykset käyttävät hankinnoissaan riskiarviointia, joissa otetaan huomioon kärkkäästi yrityksen tavoitteet sekä periaatteet, ja vaatimusten noudattamisen kannalta yhteistyö ei välttämättä onnistu.

Kestävää kehitystä on Suomessa huomioitu muun muassa uusissa innovaatioissa sekä uusissa rakennushankkeissa. Helsingin Ratakadulle avattu Neste Oyj:n Easy Deli -kauppa on merkittävä esimerkki Suomessa tapahtuneesta uudesta rakennushankkeesta, joka on samalla ensimmäinen Euroopassa toimiva kauppa, joka käyttää Nordic ID:n Suomessa kehittämää RFID-tekniologiaa. Teknologian avulla kaikki tuotteet voidaan skannata yhtä aikaa, eikä yksitellen. Tämä innovaatio on merkittävä harppaus kohti kestävämpää kehitystä, koska sillä voidaan vähentää ruokahävikkiä sekä ennaltaehkäistä varkauksia. (Neste Oyj 2020.)

Jo 1900-luvun lopulla tietokirjailija John Elkington nimesi taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristövastuullisen vastuunäkökulman kolmoistilinpäätökseksi (triple Bottom Line). Kuvassa 2 havainnollistetaan tätä ajattelua. Kaikki kolme näkökulmaa ovat sidoksissa toisiinsa. Tämän toiminnan tarkoituksena oli asettaa yrityksille enemmän vastuuta toiminnastaan eikä vain tarkastella taloudellisia tunnuslukuja. (Vanhala ym. 2019, 8.)

Kuva 2. Kolmoistilin päätös (Sinkkonen 2021)

Tänäkin päivänä tätä menetelmää käytetään niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Vastuullisen hankinnan kannalta Semeijn ym. (2019) toteavat, että Triple Bottom Line pitäisi asettaa hankintayksiköiden päätöksentekokriteereihin ja tätä kautta pystyttäisiin vaikuttamaan positiivisesti hankintoihin.

2.1 Ympäristövastuu

Ympäristövastuullisuudella tarkoitetaan vastuuta, jossa yritykset ottavat niin hankinnoissaan kuin muissa liiketoimintaa harjoittavissa toiminnoissaan huomioon useat ympäristönäkökohdat. Näitä voivat olla kasvihuonekaasupäästöjen vähentäminen, luonnon monimuotoisuuden turvaaminen, luonnonvarojen säästeliäs käyttö, kuluttamisen vähentäminen, yleisesti ympäristönsuojelu sekä kemikaalien kierrätys. Onnistuneen ympäristövastuun näkökulmasta yritykset ovat yhä enemmän ulkoistaneet palveluitaan ja siirtyneet paperisista dokumenteista verkossa tapahtuvaan dokumentointiin. Moni yritys vaatii myös sidosryhmiltään ympäristövastuullisia toimia jo tuotteen suunnitteluvaiheessa, kehittämisessä sekä koko tuotantoketjun toiminnassa yhteistyössä eri yhteistyökumppaneiden kanssa. Ympäristövastuu näkyy yrityksessä eri tavoin. Se voi näkyä toimistoympäristöjen kehittämisessä sekä tuote- ja palvelukehityksessä ja tuotantoprosessien kehittämisessä. Logististen ketjujen hallinta ympäristöstävälliseen tapaan on merkittävä yritysten kannalta. (Jallinoja & Har-

maala 2012, luku 1.2.) Jotkut yritykset ovat arvojensa mukaan lupautuneet toimimaan vastuullisesti kaikkien näkökulmien mukaan luoden luottamusta asiakkaiden keskuudessa.

Suomessa ympäristövastuunäkökulma on otettu mukaan Hanselin ja Motivan ohjeistuksissa ja toiminnassa. Hansel on voittoa tavoittelematon yhtiö Suomessa, ja se kuuluu valtiovarainministeriön hallinnonalaan. Yhtiö on yhteishankintayksikkö, joka voi osallistua Euroopan unionin jäsenvaltioiden hankintayksiköiden kanssa toteutettaviin yhteishankintoihin. (Laki Hansel Oy -nimisestä osakeyhtiöstä 30.12.2008/1096.) Tuotteen käyttökäiseen energiatehokkuuteen on kiinnitetty huomiota, ja siksi tietotekniikkalaitteille on asennettu energiatehokkuusvaatimuksia eli Energystar-merkki. Helsinki on Purjeen (2015) mukaan vaatinut muun muassa tietotekniikkalaitteiden toimittajia ottamaan huomioon myös laitteiden vastuullisen kierrätyksen turvaamalla luonnon monimuotoisuuden sekä huomioimalla uudelleenkäyttämisen eli kierotalouden. Euroopan komissio on antanut tiedonannon maaliskuussa 2020 siitä, että Euroopassa otettaisiin käyttöön lainsäädäntö, joka koskee uutta kiertotalouden toimintasuunnitelmaa. Lainsäädäntöaloitteen tavoitteena on säädellä näkökohtia kuten hiili- ja ympäristöjalanjäljen pienentämistä, myymättä jääneiden kestokulutustavaroiden hävityskieltoa sekä uudelleenvalmistusta ja laadukasta kierrätystä. (Euroopan komissio 2020, 4.) Tarkastelu ja toimet kohdistetaan runsaasti resursseja käyttäviin toimialoihin, kuten elektroniikka- ja tieto- ja viestintätekniikkaan (Ympäristöministeriö 2020).

Termillä **cleantech** eli "puhtaalla energialla" tarkoitetaan tuotteita, palveluja, ravintoa, energiaa ja tekniikoita, joista aiheutuu vähemmän haittaa ympäristölle, ja luonnonvarojen kulutus pysyy pienempänä. Cleantechin-ajattelun mahdollisuudet eivät rajoitu vain yksittäisten päästöjen tai jätteiden haittavaiikutusten vähentämiseen, vaan se on Suomessa ja kansainvälisesti osana teollista toimintaa. Cleantechin-ratkaisut kasvihuonekaasupäästöihin ovat energiatehokkuus, uusiutuva energiatuotanto, energian jakelu sekä varastointi, kestävä vesihuolto, materiaalitehokkuus, jätehuolto sekä kierrätys. Nämä ovat välttämättömiä toimenpiteitä maapallon tämänhetkisen tilan kannalta. (Berghäll 2016.) Cleantech mahdollistaa ehkäisemään maapalloa uhkaavat ympäristöongelmat. Cleantech on myös merkittävässä asemassa ratkaista globaaleja ympäristöhaasteita. Suomella on Berghällin (2016) mukaan monta

mahdollisuutta kehittää cleantech-mahdollisuuksia. Uusia kehittäviä ja ympäristöä säästäviä ratkaisuja on tehty jo kauan, ja tähän on syynä kylmä ilmasto, pitkät etäisyydet sekä omien fossiilisten energialähteiden puutteellisuus. Hyvä infrastruktuuri ja vakaa toimintaympäristö mahdollistavat Suomelle kehittää cleantech mahdollisuuksia tekniikkalaitteiden kehittäjänä, jolloin innovatiiviset julkiset hankinnat puolestaan jakavat tietoisuutta omalla vastuullisella toiminnallaan. (Publications of the Finnish Government 2019.)

2.1.1 Ympäristömerkit

Ympäristömerkkien yksinkertaisena tavoitteena on tiedottaa tuotteiden ympäristövaikutuksista tarroilla, jotka selkeyttävät sitä, mitä ympäristömerkillä yrittään viestittää. Merkkien avulla yritys voi viestittää asiakkaille ja kuluttajille tuotteensa kilpailukyvyistä ympäristöasioissa. Hankintayksiköissä voidaan hyödyntää ympäristömerkin saaneita tuotteita. Kaikissa laitteissa, joissa käytetään energiaa pitää olla energiamerkki. Energiamerkillä viestitään laitteen energiatuotusta sekä suorituskykyä. (Ympäristömerkit 2016.)

Yksi näistä ympäristömerkeistä on Joutsenmerkki. Kuva 3 esittää Joutsenmerkkiä.

Kuva 3. Joutsenmerkki (Ympäristömerkintä Suomi Oy 2016)

Yrityksillä on oma päätäntävalta, että ottavatko he merkkiä vai eivät. Jotta yritys voi hakea Joutsenmerkkiä, pitää sen täyttää tietyt kriteerit. Merkin tavoitteena on olla kestävä kehityksen edistäjänä, mikä tarkoittaa, että kriteerejä tiukennetaan ajoittain. Koska merkki on vapaaehtoinen yrityksille, niille voidaan asettaa tiukempia kriteerejä, kuin mitä lait ja asetukset vaativat. (Kriteerit s.a.) Joutsenmerkilliset tietokonekriteerit ovat olleet voimassa vuodesta

1995, mutta ne vedettiin pois markkinoilta kesäkuun 2020 lopussa heikon menestyksen vuoksi. Myös EU-ympäristömerkki on lopettanut kriteerinsä tietokoneille. (Tietokoneet s.a.)

2.1.2 Ympäristöstandardijärjestelmä sekä -sertifikaatti

Ympäristöstandardien tavoitteena on parantaa konkreettisesti yritysten ympäristönsuojelutapoja ja osoittaa muille kilpailijoille, asiakkaille ja yksityisille kulluttajille ympäristöasioidensa hyvän hallinnan tasoa. Ympäristöjärjestelmät ovat apuna organisaation johtamistyökaluna, jolloin organisaation on helpompi keskittyä ympäristönsuojeluun hankinnoissaan. Ympäristöstandardeja ja sertifikaatteja on monenlaisia, ja niillä kaikilla on eri tarkoitus. Jotta yritys voi saada itselleen sertifikaatin, pitää sen olla täyttänyt tietynlaisen standardin vaatimukset.

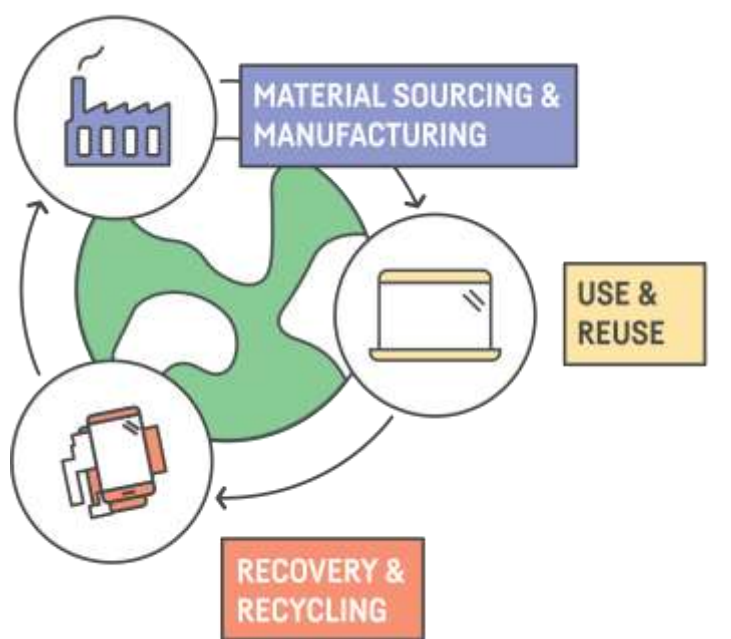
EMAS-järjestelmä on EU:n ympäristöasioiden hallinta- ja auditointijärjestelmänä, jonka tarkoituksena on toimia organisaation johtamistyökaluna. Järjestelmän tavoitteena on pienentää energiakulutusta ja vähentää järjestelmällisesti siitä aiheutuvia ympäristöhaittoja. (What is EMAS s.a.) EMAS-järjestelmä on kehitetty Plan Do Check Act -ajattelun pohjalta. Ajattelun tarkoituksena on pitää organisaatioprosessit jatkuvan kehityksen kohteena, ja tähän kuuluu niin jatkuva suunnittelu, toteuttaminen, uudelleenarviointi sekä täytäntöönpano. (Vilcu ym. 2019, luku 2.1.) Tällä tavalla yrityksellä on mahdollisuus keskittyä järeämmin ympäristöä säästäviin resursseihin, ja viestittäminen muille yrityksille ja asiakkaille parantaa organisaation imagoa ja lisää positiivista näkyvyyttä markkinoilla.

ISO 14000-sarja on kehitetty tukemaan kestävästä kehitystä ekologisten ja taloudellisten haasteiden näkökulmasta. Se antaa yrityksille työkalut ja tekniikat ympäristöasioiden hallintaan. Organisaatio, joka käyttää näitä standardeja toiminnassa voi saavuttaa useita taloudellisia hyötyjä, kuten prosessien tehostamisen, materiaalien uusiokäytön sekä jätemäärien ja jätteen käsittelykulujen vähentymisen. ISO 14000 -sarjaan kuuluu kansainvälisesti noin 30 standardia sekä ohjejulkaisua. Standardien tarkoituksena on luoda markkinoille ohje- nuora, jota käyttämällä yrityksillä globaalisti olisi sama päämäärä ympäristöasioita toteutettaessa. Standardia voi hakea julkisella sektorilla tai yksityisellä

sektorilla mikä vaan yritys koosta riippumatta. (Suomen Standardisoimisliitto SFS ry s.a.)

TCO-sertifikaatti on kehitetty tietotekniikkalaitteille helpottamaan vastuullisten tuotteiden hankintaa yrityksissä. Se on laadittu jokaiselle tuotteelle erikseen kriteerejä noudattaen. Se on ainoa kolmannen osapuolen, vain IT-laitteille suunnattu vastuullisuussertifikaatti vuonna 2021 (Purje 2015.) Sertifikaatin avulla mikä vain organisaatio voi kehittää omaa vastuullisuuttaan ja IT-laitteitaan. TCO-sertifikaatin kriteerit on luotu yhdessä kansainvälisten sidosryhmien kanssa, joita ovat ostajat, käyttäjät, valmistajat, tuotemerkit, kansalaisjärjestöt, tutkijat ja aiheen asiantuntijat. Sertifikaattia laatiessa ISO 14024 -standardin vaatimukset on täytetty. Jotta tuote voi saada TCO-sertifikaatin, sen pitää olla täyttänyt kaikki sertifioitujen tuotteiden täyttämät kriteerit.

Kriteerejä, joita tuotteen pitää määrittää, ovat seuraavassa kuvassa 4 määritelty sosiaalisen ja ympäristövastuun huomioon ottaminen valmistuksessa, käyttäjän turvallisuus, tuotteen laaja elinkaariajattelu, materiaalien uusiokäyttö sekä vaarallisten aineiden vähentäminen tuotteissa. (TCO Certified s.a.)

Kuva 4. IT-laitteiden kiertokulku (TCO Certified s.a.)

Kuva 4 ilmentää TCO-sertifioitujen tuotteiden elinkaarta kehittämisestä, käyttöön ja kierrätykseen. Laitteiden koko elinkaarta tarkastellaan mineraalikaivoksilta kierrätykseen asti. Sosiaalisen vastuun kriteerit pohjautuvat ILO-työjärjestyksen perussopimukseen. (Purje 2015.)

2.2 Taloudellinen vastuu

Taloudellinen vastuu tarkoittaa vastuuta, jossa otetaan huomioon yhteiskunnallisesti kannattavat toimet, kuten yhteiskunnan hyvinvointi niin paikallisesti, kunnittain kuin globaalisti. Yhteiskuntavastuu ja taloudellinen vastuu mielletään samana asiana. Käsittelen erikseen yritysvastuun strategista johtamista luvussa 3. Taloudellinen vastuu käsittää Jallinojan ja Harmaalan (2012) mukaan yritystoiminnan kannattavuuden, tuottavuuden sekä kilpailukyvyyn lainsäädännön säatelemisissä rajoissa. Jotta mahdollisuudet taloudelliselle vastuulle syntyvät, pitää myös yrityksen kannattavuustavoitteet määritellä sekä laatia suunnitelma osakkeenomistajien voitonjaolle. Jallinoja ja Harmaala (2012, luku 3.1) erittelevät, että ”taloudellista hyvinvointia yhteiskuntaan voidaan parantaa ostojen, investointien ja rakennushakkeiden avulla, joiden vaikutus voi olla merkittävä paikallisten alueiden taloudellisten edellytysten ja tuottoisan kilpailukyvyyn kannalta”.

Pitkän aikavälin tavoitteita ajatellen Jallinoja ja Harmaala (2012) toteavat, että yrityksen on oltava täysin toimintakykyinen vielä tulevaisuudessakin. Yrityksen pitää miettiä, investoidaanko henkilöstön hyvinvointiin ja ympäristöön vai pyritäänkö maksimaaliseen tulokseen lyhyellä aikavälillä. Ympäristön ja työntekijöiden hyvinvoinnin kehittäviin hankkeisiin voidaan saada tuottoa vasta useamman vuoden päästä. Vastuullisen yrityksen ajattellessa kestävä kehityksen periaatteita voidaan toimia ylisukupolven ajattelun mukaisesti. Toisin sanoen ajatella seuraavien sukupolvien näkökulmasta. Lainsäädännöllä on suuri rooli taloudellisen vastuun toteutumisessa ja se vaihtelee kansainvälisesti maittain. Ottamalla huomioon verotuksen ja työnantajamaksut sekä maan lainsäädännön globaalissa yrityksessä on jo tehty taloudelliseen vastuuseen koskettavia valintoja.

Hankintalainsäädännössä hankintayksikön on suljettava pois tarjouskilpailuun osallistunut ehdokas tai tarjoaja, joka on lainvoimaisella päätöksellä tai tuomiolla todettu laiminlyöneen velvollisuutensa maksaa Suomen tai sijoittautumismaansa veroja tai sosiaaliturvamaksuja (Laki julkisista hankinnoista ja käyttöönottosopimuksista 80. § 10. mom). Jokaisella yrityksellä on omat toimintatapansa ja periaatteensa toimia. Yrityksen toimintatapoja voivat olla esimerkiksi riskienhallinta, sijoitussuunnitelmat, hallintoperiaatteet, luotto-, hinnoittelu- ja ostopolitiikka. (Jallinoja & Harmaala 2012, luku 1.2.)

Purje (2015) toteaa Eettisen kaupan puolesta ry -oppaan mukaan, että oppaan kirjoitusvuonna 2015 taloudellisen vastuun tilanne on ollut Suomessa ja EU:ssa nousussa. Tällä tarkoitetaan sitä, että yleinen ymmärrys vastuullisuuden toteuttamiselle on ollut se, että yritys maksaa voitoistaan oikeudenmukaisia veroja. Purje (2015) vahvistaa, että ”taloudellinen vastuu on osa yritysten yhteiskunnallista vastuuta, jonka edistämiseen hankintayksiköitä on erityisesti kannustettu”. Hankintayksiköitä voidaan kannustaa vastuullisuuden mukaiseen toimintaan lainsäädännön puitteissa. Lain 2. §:ssä todetaan, että ”lain tavoitteena on edistää laadukkaiden, innovatiivisten ja kestävien hankintojen tekemistä”. (Laki julkisista hankinnoista ja käyttöönottosopimuksista 2. § 1. mom.)

2.3 Sosiaalinen vastuu

Sosiaalinen vastuu terminä määrittää niin yhteiskunnallisesti henkilöstön hyvinvoinnin, työturvallisuuden parantamisen kuin myös henkilöstön osaamisen jatkuvan kehittämisen lainsäädäntöä ja työehtosopimusta kaihtamatta. Yrityksillä on myös vastuu toimia työllisyyden edistäjänä, kun puhutaan mm. syrjäytyneistä ja maahanmuuttajista. Yleisesti hyvinvointivaltioissa on kuitenkin säädetty laissa yritysten velvollisuudet toimia sosiaalisesti vastuullisesti. Näihin kuuluu ihmis- ja työoikeudet, työturvallisuus ja työhyvinvointi. Vastuullisen yrityksen pitää myös huomioida henkilöstönsä motivaation ylläpito ja tätä kautta kehittää kannustinjärjestelmiä. Kannustinjärjestelmä voi kattaa esimerkiksi onnistuneet myyntiluvut tai onnistuneen kotiinkutsusopimuksen. Sosiaaliseen vastuuseen kuuluu myös yhtä lailla yhteistyökumppaneiden sitoutuminen vas-

tuullisiin hankintoihin ja sopimuksiin. Sidosryhmien pitää vastata omalta osaltaan kaikkiin vastuullisuuden näkökulmiin omalla tekemisellään. (Jallinoja & Harmaala 2012, luku 1.2.)

Suomessa julkisen sektorin hankinnoissa otetaan huomioon myös sosiaalinen vastuu. Yhteiskunnan tavoitteita ovat työllisyys, hyvinvointi sekä peruspalveluksien toteuttaminen. Jotta julkisella sektorilla voidaan toteuttaa sosiaalisesti vastuullisia hankintoja, pitää ottaa huomioon myös vaikutukset laajemmassa yhteiskunnallisessa viitekehityksessä. Sosiaalisen vastuun avulla hankintoja voidaan julkisella sektorilla tehdä kustannustehokkaasti sekä pitää huolta siitä, että henkilöstön työkyky säilyy ja syrjäytyminen saataisiin ehkäistyä ennalta. Sosiaalisen vastuun huomioivat tuotteet ja palvelut voivat tuoda markkinoille kysyntää sekä vaikuttaa markkinoiden toimintaan. Julkinen hankinta voi myös laukaista uusien ratkaisujen ja tuotteiden valmistuksen innovatiivisin sosiaalisin vaikutuksin. Julkisen sektorin hankinnoilla on myös iso merkitys vaikuttaa markkinoihin omalla halullaan hankkia vastuullisesti sekä levittää sanaa kansainvälisesti näistä toimista. (Ministry of Economic Affairs and Employment 2017, 7–8.)

Kansainvälisesti kuitenkin huonot työolot ja lapsityövoima ovat suuressa roolissa. Työoloina voivat toimia sortumisvaarassa olevat rakennukset, kuten Myanmarissa sijaitseva nopeaa muotia valmistava tehdas. Työturvallisuus ei täyty, mutta säädettyä lakia ei ole pantu täytäntöön tässä asiassa. Työhyvinvointia usein ei huomioida, koska yritetään tehdä mahdollisimman paljon mahdollisimman alhaisin kustannuksin. Tietotekniikkalaitteiden kokoonpanossa on usein olemattomat työturvallisuutta edistävät työvaatteet, jos niitäkään. Ihmisoikeudet ovat heikossa asemassa, eikä asialle ole tähänkään päivään mennessä tehty paljoakaan. Ihmisoikeusjärjestöt ovat sen sijaan yrittäneet saada aikaan muutosta esimerkiksi lapsityövoiman puolesta. Jallinoja ja Harmaala toteavat (2012) että ”muualla kehittyneissä maissa monet hyvinvointivaltion yrityksille määrittelemät velvollisuudet ovat yritysten vapaaehtoisen toiminnan piirissä.” Toisin sanoen mikäli hyvinvointivaltion yritys on sijoitettu esimerkiksi Intiaan, jossa työolot ovat usein kehnot, saavat siellä vastaavat yritykset määrittää, miten vastuu ja velvollisuus ihmisten oikeuksista näkyy työpaikalla.

Sosiaalisen vastuun saralla on kehitetty useampia sertifikaatteja sekä yhdistyksiä, jotka ajavat sosiaalisen vastuun asiaa. Yksi niistä on SA 8000 -sertifikaatti, jonka Social Accountability International on kehittänyt vuonna 1989. Sertifikaatti voidaan hakea mihin vain yritykseen sen koosta riippumatta ympäri maailmaa. Yleisenä ohjeena on kuitenkin, että sertifikaattia hankkiessa on yrityksen otettava huomioon sosiaalinen vaikutus tekemisissään niin henkilöstön, sidosryhmien kuin tuottajien näkökulmasta ja varmistettava heidän sitoutumisensa. SA 8000 -sertifikaatti käsittelee ongelmia, kuten pakko- ja lapsityövoima, syrjintä, työajat sekä työterveys ja työturvallisuus. (SA 8000 – Social Accountability Certification s.a.)

2.4 Vastuullisuus osana yritysten liiketoimintaa

Yritysvastuulla tarkoitetaan yleisesti taloudellisen, ympäristöllisen ja sosiaalisen vastuun huomioon ottamista kestävässä liiketoiminnassa. Yritysvastuun määritelmä koostuu kansallisten lakien noudattamisesta ja vastuullisen liiketoiminnan harjoittamisesta yhteiskunnan hyväksi mukaan lukien ympäristön ja ihmisten suojaaminen. (Vanhala ym. 2019, 6.) Vastuullisen yrityksen tuntomerkkejä ovat dynaaminen vuorovaikutus sidosryhmien kanssa sekä asemoituminen osaksi ympäröivää yhteiskuntaa. (Vanhala ym. 2019, 9.)

Yritys on itse vastuussa siitä, miten vastuullisuutta harjoitetaan omassa yrityksessä, mitä toiminnan käytäntöjä noudatetaan, miten lainsäädännön rooli näkyy yrityksen toiminnassa sekä mitä vapaaehtoisia valtion laatimia ohjeistuksia on mahdollista toteuttaa. Elinkeinoelämän keskusliitto (2019) ilmaisee, että sitovan lainsäädännön lisäksi kansainvälisen tason tärkeimpiin ohjeistuksiin lukeutuvat OECD:n toimintaohjeet ja YK:n yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat periaatteet. Hahmottamisen helpottamiseksi on Elinkeinoelämän keskusliiton (2019) raportissa kuvailtu yritysten vastuullisuuden vaatimustasoja kolmella eri tasolla, joihin kuuluu lainsäädännön edellyttämä minimitaso, sidosryhmien odotukset ja vaatimukset sekä omistajien tai johdon arvot ja visio johdettuna tavoituksenmukaisesti.

2.5 Yritysvastuun strateginen johtaminen

Seuraavassa kuvassa Vanhala ym. (2019) ovat eritelleet kuvaannollisesti talon muodossa, mihin eri osa-alueet sijoittuvat elementteinä ja mikä on niiden panos hyvän yritysvastuun toteuttamisen kannalta.

Kuva 5. Yritysvastuun iso kuva (Vanhanen ym. 2019)

Kuva 5 kuvastaa vastuullisen yritystoiminnan taloudellisen, ympäristöllisen ja sosiaalisen vastuun merkitystä yritykselle. Rakenteen perustalle koostuu taas yrityksen arvot, yrityskulttuuri, toimintatavat ja päätöksenteko. Jotta vastuullista yritystoimintaa voidaan kehittää Vanhala ym. (2019) toteavat, että yrityksen arvojen on oltava samalla linjalla kuin kirjoittamattomat toimintatavat, yrityskulttuuri sekä päätöksentekorakenteet.

Tavoitteelliseen hankintojen strategiseen johtamiseen kuuluu niin omistajien kuin johdon oma-aloitteisuus. Johdon pitää pystyä seuraamaan trendejä ja reagoimaan niihin noudattaen samalla edellä mainittua vaatimustasoa. Yrityksen viestinnällä ja sidosryhmien vaatimuksia vastaavalla toiminnalla ja odotusten toteuttamisella on iso rooli. Sidosryhmiin voivat kuulua muun muassa viiranomaistahot tai organisaatiot, joilla on kiinnostusta yrityksen toimintaan tai

joihin yrityksen toiminta vaikuttaa tai voi vaikuttaa. Työntekijät, asiakkaat, paikallisyhteisöt ja muu ympäröivä yhteiskunta ovat omalla tavallaan keskeisessä roolissa määriteltäessä yritysvastuuta. (Vanhala ym. 2019, 9.)

Strateginen yritysvastuu tuottaa yritykselle suoraa ja epäsuoraa lisäarvoa. Suoraa lisäarvoa tuottavat mm. kohentunut myynti sekä pienentyneet kustannukset. Epäsuorasti lisäarvoa tuottavat taas asiakasuskollisuus, henkilöstön sitoutuminen sekä kohentunut imago. (Kuvaja & Koipijärvi 2017, 21.) Julkisten palveluiden tuottaminen ja niihin liittyvät hankinnat ovat niihin käytetyn euro-määräisen arvon vuoksi merkittävässä roolissa organisaation strategisten tavoitteiden saavuttamisessa. Tämän lisäksi ne sääntelevät alueen kestävyttä yhteiskunnallisella tasolla. (Valtiovarainministeriö 2020, 14–15.)

Valtiovarainministeriön raportissa (2020b, 14–15) todetaan, että toteutettaessa strategista johtamista hankinnassa on tärkeää, että hahmotetaan hankintojen kokonaiskuva. Se, että vapautetaan toimintoja organisaation ulkopuolelle, mahdollistetaan hankintojen keskittäminen hankintayksikön ydintoimintoihin. Hankintojen hajauttaminen organisaation sisällä mahdollistaa osaamisen keskittämisen yhteen hankintakategorian osaan, jolloin hankinnan toteuttaminen on dynamisempaa ja yritykselle voittoisampaa.

3 JULKISET HANKINNAT

Julkisilla hankinnoilla tarkoitetaan tarvikkeita, palveluita tai urakkatyöllä teetettyjä rakennushankkeita, joita valtio, valtion liikelaitokset, kunnat, seurakunnat ja muut hankintalainsäädännössä määriteltyihin hankintayksiköihin kuuluvat tekevät oman järjestönsä ulkopuolella. Suomessa tehdään vuosittain julkisia hankintoja noin 35 miljardin euron edestä, joka tekee hankinnoista merkittävän kansantalouden osalta. (Kestävät julkiset hankinnat, s.a.)

Julkisilla hankinnoilla on potentiaalinen rooli muuttaa hankintoja kestävämmiksi. Potentiaalinen hyöty koostuu ympäristönsuojelun, yritysten taloudellisen vastuun, reilun kaupan, innovaatiopolitiikan sekä sosiaalisten näkökulmien huomioimisen edistämisestä. Isoilla julkisilla organisaatioilla on vaikutusvaltainen rooli olla tietokoneiden kierrätyksen edistäjinä ja vaikuttaa omaan ostami-

seensa ja omaan kulutukseensa välillisesti ja dynaamisesti markkinoilla. Tällöin voidaan olla mukana edistämässä kestävyttä, kun markkinoihin voidaan vaikuttaa omalla ostamisella. (Ukkola ym. 2019, 46.) Puitejärjestely tarkoittaa yhden tai useamman hankintayksikön ja yhden tai useamman toimittajan välistä sopimusta, jonka on määrä varmistaa sovitun ajan kuluessa hinnat ja muut ehdot. Puitejärjestelyä kannattaa harkita, jos hankittavat määrät ovat ennalta arvaamattoman suuria ja hankinnat ovat toistuvia. Näitä ovat esimerkiksi erilaiset järjestelmät ja koneiden korjaustyöt. Hansel Oy on yksi puitejärjestelyjä tarjoava yritys, josta kerron opinnäytetyössäni enemmän luvussa 3.4. (Salokangas 2020, 152.)

Keskeinen edellytys menestyksellisten julkisten hankintojen osalta on julkisten resurssien taloudellisesti kestävä käyttö, markkinaedun hyödyntäminen ja toimittajien syrjimätön sekä puolueeton kilpailuttaminen. Läpinäkyvyys, julkisuus ja avoimuus ovat osa julkisiin hankintoihin kuuluvaa sääntelyä. (Nieminen 2016.) Periaatteita, jotka kuuluvat julkisiin hankintoihin ovat seuraavat:

- **Avoimuus**, mikä käytännössä tarkoittaa, että kaikki tieto koskien hankintamenettelyä on nähtävillä eikä niitä salata. Kaikki, jotka ovat osallistuneet tarjouskilpailuihin saavat ilmoituksen tarjouskilpailun ratkaisusta julkisesti. Asiakirjat koskien hankintoja ovat fundamentaalisesti julkisia. On kuitenkin eräitä hankintoja, joita ei ilmoiteta julki yksilöidyn lainsäädännön nimissä ja näitä ovat esimerkiksi puolustus- ja turvallisuushankinnat. (Nieminen 2016.)
- **Tasapuolisuus** eli toisin sanoen puolueeton kohtelu jokaista toimittajaa kohtaan. Tarjouspyynnön pitää olla jokaiselle toimittajalle avoin eikä tarjouspyyntöä saa laatia niin, että toimittajat joutuisivat epätasa-arvoiseen arvoasemaan. Samat vaatimukset pätevät toimittajiin. (Nieminen 2016.)
- **Syrjimättömyys** viittaa siihen, että toimittajaa on kohdeltava yhdenvertaisesti riippumatta siitä, mikä on toimittajan kansalaisuus tai sijaintipaikka. Perusteet hankinnoille tehdyille päätöksille eivät saa olla ha-

jautettuja, keskitettyjä yhdelle alueelle tai syrjiviä. (Nieminen 2016.) Kilpailun avoimuuden perustana on SEUT 18 artikla, joka vastustaa syrjimättömyyttä. Syrjimättömyys sekä avoimuusperiaate ovat tasapainossa toistensa kanssa. Niitä molempia pitää noudattaa, jotta hankintaviranomaiset voivat olla varmoja, että syrjintää ei synny. (Tuominen & Raitio 2020, 681.)

- **Suhteellisuus** eli vaatimukset koskien hankintamenettelyjä tulee olla oikeassa suhteessa tavoitellun päämäärän kanssa. Toimittajille asetelluissa kriteereissä pitää huomioida hankinnan luonne ja arvo. (Nieminen 2016.) Suhteellisuusperiaate voi mahdollistaa tarjoajille luvan täydentää tarjouksiaan ja se ohjaa tarjousasiakirjoissa koskevaa menettelyä, jossa hankintaviranomainen avustaa sovittua summaa vastaan tarjoajaa. (Tuominen & Raitio 2020, 682.)

Vastuulliset julkisen sektorin hankinnat voidaan määritellä lyhyesti The Economist Intelligence Unit (2020) esseen mukaan niin, että vastuullisissa hankinnoissa otettaisiin kaikki kolme vastuullisuuden näkökulmaa mukaan eikä vain ympäristönäkökulmaa. Vastuullisten hankintojen ja vihreiden hankintojen ero on se, että vihreät hankinnat keskittyvät vain ympäristötavoitteisiin, kun taas vastuulliset hankinnat kattavat sosiaaliset tavoitteet, eettiset hankinnat sekä mahdollisuuksien edistämisen talouskehityksen kautta. (The Economist Intelligence Unit 2020, 8.) Kehitys omana konseptinaan on liitetty Mensah ym. (2019, 4) mukaan moniin eri tarkoituksiin, tulkintoihin sekä teorioihin eri tutkijoiden näkökulmasta. Kehitys on määritelty artikkelissa evoluutio-prosessina, jossa kehitystä ajatellaan muun muassa ongelmien ratkaisemisenä sekä kykynä sopeutua jatkuvasti uusien tavoitteiden saavuttamiseen. Artikkelissa Mensah ym. (2019, 4) ilmaisee: ”Todaro ja Smith määrittelevät kehityksen moniulotteiseksi prosessiksi, johon liittyy liuta merkittäviä muutoksia muun muassa sosiaalisissa rakenteissa, asenteissa sekä instituutioissa ja talouskasvussa.”

Jo yllä mainituissa kappaleissa on puhuttu siitä, että julkisten hankintojen tavoitteena on tehokas, kestävä ja tuloksellinen hankintatoimi. Jotta julkiset yritykset toteuttavat hankintojaan kestävästi, on vuonna 2019 otettu käyttöön Vaikuttavat julkiset hankinnat -toimenpideohjelma eli Hankinta-Suomi.

Kuva 6. Hankinta-Suomi (Valtiovarainministeriö s.a.)

Hallitusohjelman tavoitteita on listattu oheisen kuvan 6 avulla havainnollistamaan niitä asioita, joita strategiassa painotetaan. Toimenpideohjelman tavoite on yksinkertainen paperilla, mutta käytännössä sen toteuttaminen vaatii jokaiselta hankintayksiköltä sitoutumista ja toimia. Valtiovarainministeriön (2019) toimesta on säädetty asettamispäätös koskien Hankinta-Suomi -toimenpideohjelmaa. Asettamispäätöksessä puidaan muun muassa ohjelman tavoitteita, organisointia, ohjaus-, ydin-, valmistelu ja teemaryhmiä sekä kerrotaan yleisesti taustatietoa. Vuonna 2020 valtioneuvosto valmisteli sähköisesti luettavan kansallisten julkisten hankintojen strategian. Siinä käy ilmi kaikki vastuullisuuden kolme näkökulmaa ja miten niitä aiotaan toteuttaa tulevaisuuden julkisissa hankinnoissa. Strategian tavoite on esitetty yleiskirjeessä Kuntaliiton sivuilla, jossa tavoitteeksi Majava & Huikko (2021) toteavat: “julkinen hallinto rakentaa kestäväää hyvinvointia murrosten keskellä. Tavoitetta tukevat julkisen hallinnon

yhteiset päämäärät, jotka pohjautuvat suhteellisen pysyviin pohjoismaisiin arvoihin ja oikeusvaltioperiaatteeseen.” Valtiovarainministeriö (2020a) toteaa, että strategia on tarkoitettu kaikille, koska julkisia hankintoja tehdään yhteisillä verorahoilla. Niin valtio, kunnat kuin seurakunnat saavat strategian kautta työkaluja hankintojen toteuttamiseen.

ClimateWorks -säätiön kanssa yhteistyössä toteutettu raportti kansainvälisten vihreiden julkisten hankintojen osalta Springer ym. (2019, 30) toteaa, että Suomessa tehtyjen julkisten hankintojen osuus bruttokansantuotteesta vuonna 2010 oli 19,4 %. Suurin osa eli 75 % tehdyistä hankinnoista olivat kuntien, kuntaryhmien ja muiden kansallisten järjestöjen tekemiä. Budjettitoimistojen ja yksiköiden arvo kaikista julkisista hankinnoista oli yli 25 %. Raportissa viitataan siihen, että hankintalainsäädännön avulla hankintaviranomaisten on määrä järjestää hankintatoimensa mahdollisimman taloudellisesti vastuulliseksi sekä systemaattiseksi ottaen huomioon ympäristönäkökohdat. Tämä toiminta antaa mahdollisuuden joustavampiin innovatiivisiin ratkaisuihin hankintojen osalta. Ukkola ym. (2019, 65) kärjittää: ”innovatiivisia julkisia hankintoja voivat olla hankintalain pykälän 4 mukaan muun muassa uuden tai merkittävästi parannetun tuotteen, palvelun tai organisatorisen menetelmän toteuttamista liiketoimintatavoissa, työpaikkaorganisaatioissa tai ulkoisissa suhteissa.” Raportissa Springer ym. (2019, 30) huomauttaa, että valtion tietotekniikkalaitteiden sekä toimistotarvikkeiden hankintojen osalta myös energia- ja ympäristövaikutukset on otettava huomioon Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen puitteissa. (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus 2017/1369 energiamerkintää koskevien puitteiden vahvistamisesta ja direktiivin 2010/30/EU kumoamisesta).

Valtiovarainministeriön päivitetty versio JYSE 2014 TAVARAT -sopimusehtoja on muokattu uusia kansallisia hankintalainsäädäntöjä huomioiden. Ehtoja voidaan muokata ja käyttää halutun mukaisesti. (Valtiovarainministeriö 2017, 6). Sopimusehtoja käytetään valtion, kuntien viranomaisten ja muiden julkisten hankintayksiköiden hankinnoissa. Ehtojen soveltamisessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota useisiin kauppaa koskeviin asioihin, joista yksi on se, että kansainvälistä kauppaa käydessä, ei hankinnoissa käytetä YK:n kansainvälistä kauppalakia (CISG). JYSE 2014 TAVARAT -ehdoissa todetaan myös, ettei Suomen lainsäännöksiä voida soveltaa kyseisen sopimusehdon perusteella

tehtäviin hankintasopimuksiin, mutta hankintasopimuksissa sovelletaan Suomen lakia. (Valtiovarainministeriö 2017, 7–23.) Dokumentissa on määritelty yksittäin jokainen määriteltävä asia tai esine alaotsikoittain yksityiskohtaisesti, joista yksi on, että tavaran mukana tulee olla kaikki dokumentit, asiakirjat ja sovitut todistukset. (Valtiovarainministeriö 2017, 12.) Tässä tapauksessa esimerkiksi tietokoneen hankinnassa tulee olla kaikki tavaran käytön mukaiset todistukset ja muut dokumentit.

Energiatehokkuus direktiivin toteutuminen vuonna 2012 velvoittaa jäsenvaltioita noudattamaan energiatehokkuustavoitteita julkisesti hankittujen tavaroiden ja palvelujen osalta. (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi energiatehokkuudesta 2012/27/EU). Direktiivin sisältöä on muutettu sitten vuoden 2012 tehdystä sopimuksesta kunnianhimoisemmaksi. Uusi direktiivi vuodelta 2018 sisältää enemmän tavoitteita esimerkiksi tavoite kasvihuonekaasupäästöjen vähentämisestä 40 prosenttia vuoteen 2030 mennessä ja kestävän unionin vuoksi johdatettu päätös energiajärjestelmästä vuoteen 2050 mennessä. (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2018/844 rakennusten energiatehokkuudesta annetun direktiivin 2010/31/EU ja energiatehokkuudesta annetun direktiivin 2012/27/EU muuttamisesta.)

3.1 Tietotekniikkalaitteiden hankinta

Tässä luvussa perehdytään lyhyesti lisää tietotekniikkalaitteiden hankintaan ja millä tavalla vastuullisuus näkyy laitteiden hankinnassa. Eettisen kaupan puolesta ry opas on tässä luvussa suuressa roolissa. Oppaan kirjoittaja Purje (2015, 7) sanoo: ”suurimmat elektroniikkalaitteiden ympäristörasitukset ovat energiankulutus ja siitä aiheutuvat kasvihuonekaasupäästöt, elektroniikkajäte sekä laitteissa käytetyt myrkylliset kemikaalit ja raskasmetallit.” Uudessa liikenne- ja viestintäministeriön pdf- julkaisussa lisäyksenä edelliseen on vielä laitteiden materiaaleihin liittyvä louhinta sekä prosessointi. (Savolainen ym. 2020, 12). Yritysten ja kuntien hankkiessa tietotekniikkalaitteita niin lainsäädäntö kuin muut suositukset tai direktiivit määräävät usein hankittavan laitteen ostamisen kohtalon. Tällä tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi kunta, joka hankkii laitteita, on tietoinen lainsäädännön roolista ja huomioi sen hankinnassaan. Koska laitteista aiheutuva jäte on maailmanlaajuinen ongelma, pitää hankin-

noissa muistaa kestävyys sekä innovaationäkökulma. Mitä enemmän hankintoja toteutetaan kestävästi ja innovaatioita seuraten ja toteuttaen, sitä parempaa luottamusta ja kilpailuetua yritykset nauttivat ja sitä enemmän ilmasto ja ympäristö kiittävät.

Suomessa elektroniikkalaitteista aiheutuvaa jätettä kertyy noin sata tonnia vuodessa ja määrän on oletettu kasvavan kolmanneksella Purje (2015, 7) mukaan vuosina 2012–2020. Maailmanlaajuisesti jätettä, mitä syntyy elektroniikkalaitteista, on vuosittain jopa kymmeniä miljoonia tonneja, joista alle viidenes kierrätetään asianmukaisesti. Liikenne- ja viestintäministeriön uudessa julkaisussa koskien ICT-laitteiden materiaali-, energia- ja ilmastokysymyksiä Savolainen ym. (2020, 41) toteavat, että vuonna 2018 elektroniikkajätettä syntyi maailmassa noin 50 miljoonaa tonnia, josta noin puolet olivat päätelaitteita kuten älypuhelimia, näyttöjä, tietokoneita ja tabletteja. Suuri laitteista aiheutuva volyyymi johtuu siitä, että laitteilla on lyhyt käyttöikä, mikä rasittaa luontoa erityisen paljon, jolloin elektroniikasta aiheutuvat kaatopaikat ovat kriittinen ympäristö- ja terveysriski. Mitä enemmän tietotekniikkalaitteita valmistetaan energiatehokkuudestaan huolimatta, sitä enemmän energiankulutus nousee varastoinnin ja prosessoinnin tärkeyden myötä. (Purje 2015, 7.)

ICT- laitteiden hankinta Suomessa on ollut kasvussa jo pitkään, koska uusia laitteita tulee jatkuvasti markkinoille, mikä tarkoittaa sitä, että laitteiden käyttöikä on lyhentynyt ja kysyntä kasvaa. Suomessa tehdyistä julkisista hankinnoista on kattavasti tietoa hankintakategorioittain, joka mahdollistaa tietotekniikkalaitteiden hankintojen analysoimisen ja tutkimisen. Tässä luvussa analysoin Tutki hankintoja -nettisivun tilastojen pohjalta hankintojen tilannetta kuukausittain. Tarkasteltavat vuodet ovat vuosi 2019 ja vuosi 2020.

Kuva 7. Hankinnat kuukausittain (Tutki hankintoja s.a.)

ICT-laitteiden hankintoja on tehty kuukausittain vuoden 2019 aikana oheista kuvaa 7 analysoiden vaihtelevissa määrin kuitenkin suhteessa kohtuullisen paljon. Tutki hankintoja -nettisivulla on eritelty hankintakategorioittain, toimittajakohtaisesti sekä hankintayksiköittäin Suomessa tapahtuvat hankinnat, jotka ovat julkisesti valtion sekä kansalaisten nähtävänä. Vuoden 2019 alusta vuoden 2019 loppuun mennessä ICT-laitteiden hankintoja tehtiin valtiolla noin 31 000 000 miljoonaa euroa. Suurimmaksi toimittajaksi osoittautui 3Step It Oy, jolta on hankittu laitteita noin 14 miljoonan euron edestä. Suurimmaksi hankintayksiköksi osoittautui taas valtion tieto- ja viestintätekniikkakeskus Valtori, joka on tehnyt hankintoja noin 26 miljoonaa euron edestä. Nousua vuoden 2018 takaisin hankintoihin yleisesti on tehty noin 10 %. (ICT-laitteet s.a.)

Kuva 8. Hankinnat kuukausittain (Tutki hankintoja s.a.)

Kuvassa 8 on tullut myöhemmin vuoden 2020 alussa ilmi, että salassa pidettävä toimittaja on osoittautunut suurimmaksi toimittajaksi 13,3 prosentilla. Sa-

lassa pidettäväksi hankinnoiksi luokitellaan tunnusomaisesti turvallisuussektorin hankinnat. Suurimmaksi hankintayksiköksi osoittautui Valtori 30,3 prosentilla. Nousua vuoden 2019 takaiseen oli 5,1 %. Helmikuussa jokseenkin radikaali laitteiden hankinnan lasku on johtunut koronavirusepidemian aiheuttamista ongelmista, mikä on aiheuttanut osittaista tehtaiden sulkua ja viivästyistä toimituksissa. Heinä- ja elokuussa radikaali hankintojen lasku voi puolestaan johtua koronavirusepidemian toisesta aallosta. (ICT-laitteet s.a.)

3.2 Hankintalainsäädäntö ja sen rooli julkisissa hankinnoissa

Laki julkisista hankinnoista ja käyttöönottosopimuksista tuli voimaan 1.1.2017. (29.12.2016/1397). Lain tarkoituksena on määrätä valtiolle, kuntien viranomaisille sekä muiden 5. §:ssä määriteltyjen hankintayksiköiden kilpailutettavuus hankinnoissa ja käyttöoikeussopimuksissa kyseisen lain puitteissa (Laki julkisista hankinnoista ja käyttöönottosopimuksista 5. § 1–5. mom.). Lain tavoitteena on tehostaa laadullisesti kestävien ja innovatiivisten hankintojen tekemistä, tehostaa julkisten resurssien käyttöä sekä turvata kaikkien yritysten ja muiden yhteisöjen tasapuoliset mahdollisuudet tavaroiden, palvelujen ja rakennusurakoiden tarjoamiseen julkisten hankintojen tarjouskilpailuissa. (Laki julkisista hankinnoista ja käyttöönottosopimuksista 1. § 1–2. mom.)

Lain tavoitteena myös pykälän 2 mukaan sanotaan, että: ”hankintayksiköiden on pyrittävä järjestämään hankintatoimintansa siten, että hankintoja voidaan toteuttaa mahdollisimman taloudellisesti, laadukkaasti ja suunnitelmallisesti olemassa olevat kilpailusuhteet hyväksi käyttäen ja ympäristö- ja sosiaaliset näkökohdat huomioon ottaen. Hankintatoimintaa liittyvien hallinnollisten tehtävien vähentämiseksi hankintayksiköt voivat käyttää puitejärjestelyjä sekä tehdä yhteishankintoja tai toisaalta hyödyntää muita yhteistyömahdollisuuksia julkisten hankintojen tarjouskilpailussa.”

Julkisen sektorin hankinnat pitää Ukkola ym. (2019, 18) mukaan kilpailuttaa niin, että hankintalaki (laki julkisista hankinnoista ja käyttöönottosopimuksista 1397/2016) ja spesifien sektoreiden kannalta erityisalojen hankintalain (laki vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista ja käyttöönottosopimuksista 1398/2016) mukaan. Euroopan unionin kolme hankintadirektiiviä sekä kaksi oikeusturvadirektiiviä ovat näiden

lakien taustalla. Salonkangas huomauttaa (2020, 2) kirjassaan aiempaan viitataen, että Suomessa hankintalainsäädäntö perustuu EU-direktiiveihin. Näiden direktiivien avulla turvataan Euroopan unionin tehdyn toiminnan sopimuksen perusteella muun muassa periaatteiden vaikutus, tavaran vapaa liikkuminen, palvelujen tarjoamisen vapaus ja niistä juontuvat periaatteet, sijoittamisvapaus, suhteellisuusperiaate ja avoimuusperiaate. Näiden direktiivien tavoitteena on tehostaa julkisten varojen käyttöä, antaa pienille ja keskisuurille yrityksille yhteiskunnallisesti enemmän helpotusta osallistua julkisiin hankintoihin ja tarjota hankkijoille paremmat mahdollisuudet hyödyntää julkisia hankintoja yhteiskunnallisesti yhteisten tavoitteiden tueksi. (Salokangas 2020, 2.)

Hankintalainsäädännön velvoitteet koskevat vain kilpailuttamisprosessia eikä kuntien tai viranomaisten palvelujen ulkoistamista. Hankintalaki siis sääntelee ainoastaan ulkopuolisilta toimittajilta ja palveluntuottajilta ostamista. Jo ylempänä todettu laadun merkitys hankintoihin ei koske hankintalakia eli laki ei aseta tarkasti määriteltyjä tuotteita tai palveluja koskevia vaatimuksia. Julkiset hankinnat tehdään siis yllä mainittujen pyrkimysten mukaisesti, mutta laki ei siihen velvoita. (Ukkola ym. 2019, 18.) Pajunen-Muhonen ja Iloranta huomauttavat (2018, 82) strategisen, taloudellisen ja kaupallisen vahvan tuntemuksen tärkeyttä toteuttaessa julkisia hankintoja, koska pelkkä lakipykälän tuntemus ei riitä.

Laki julkisista hankinnoista ja käyttöönottosopimuksista (29.12.2016/1397) pykälässä 2 korostetaan pienten ja keskisuurten yritysten mahdollisuutta osallistua tarjouskilpailuihin samalla tavalla kuin isojen yritysten ja muiden yhteisöjen oikeutta osallistua. Hankintojen pitää olla tarkoituksenmukaisia kokonaisuuksia ja kansalliset kynnyksarvot alittavissa hankinnoissa on tärkeää pystyä huomioimaan hankintojen kokoon ja laajuuteen nähden riittävä avoimuus sekä syrjimättömyys. Hankintalain pykälässä 3 tuodaan vielä esiin, että tarjouskilpailussa ehdokkaana tai tarjoajana oleva hankintayksikön organisaation kuuluva yksikkö, hankintayksikön omistama yhteisö tai laitos tai toinen hankintayksikkö on lain mukaan kohdeltava samalla tavalla kuin muita ehdokkaita tai tarjoajia. (Kilpailuoikeus ja julkiset hankinnat 2019, 357.)

Kilpailuoikeus ja julkiset hankinnat kirjassa Kokkonen (2019, 364–365) esittelee hankintalain toisessa osassa luvussa 5 hankintamenettelyjä, joihin kuuluu

mm. avoin menettely, neuvottelumenettely ja kilpailullinen neuvottelumenettely. Pykälässä 32 avoimeksi menettelyksi määritellään hankintayksikön julkaisemaa hankintailmoitusta esimerkiksi Hilma järjestelmään, missä asetetaan saataville tarjouspyyntö, jolloin kaikki toimittajat voivat tehdä tarjouksen. Tämän jälkeen hankintayksikkö voi lähettää tarjouspyynnön toimittajille, jotka katsotaan kelvollisiksi. Pykälässä 33 rajoitettu menettely käsitetään lyhyesti hankintayksikön julkaiseman ilmoituksen haettavasta hankinnasta, johon toimittajilla on mahdollisuus pyytää saada osallistua. Hankintayksiköllä on mahdollisuus rajata ennalta ehdokkaiden määrää ja määrä pitää ilmoittaa hankintailmoituksessa. Hankintailmoituksessa on määritelty myös arviointiperusteet sekä vähimmäisvaatimukset tarjoajille. Ehdokkaita, jotka eivät ole toimittaneet osallistumishakemusta tai eivät vastaa vähimmäisvaatimuksia, ei tule hankintayksikön ottaa menettelyyn. Pykälässä 34 neuvottelumenettely määritellään niin, että jokainen halukas toimittaja saa pyynnöstä osallistua neuvottelumenettelyyn hankintayksikön julkaiseman hankintailmoituksen jälkeen. Nimensä mukaan hankintayksikkö neuvottelee ehdoista toimittajien kanssa, jotka valitaan mukaan. Pykälässä 36 kilpailullinen neuvottelumenettely määritellään lyhyesti samalla tavalla kuin edeltävä neuvottelumenettely, mutta hankintayksikkö kartoittaa hyväksytyt ehdokkaat sekä määrittelee tavat, jotta yksiköiden tarpeet voidaan parhaiten täyttää.

3.3 Muita julkisiin hankintoihin liittyviä lakeja

Kuntalain tarkoituksena on edistää kunnan taloudellista kehittymistä ja suunnitelmallisuutta sekä mahdollistaa kunnan asukkaille yhdenvertainen itsehallinto-oikeus, vaikuttamismahdollisuudet sekä osallistumismahdollisuudet kunnan toiminnassa. Kunnan tehtävänä lain mukaan on kehittää kunnassa asuville palveluja taloudellisesti, sosiaalisesti sekä ympäristölle kestäväällä tavalla. (Kuntalaki 1. § 1. mom.) Pykälässä 10 käy ilmi, että kuntien toimintaa ja taloutta seuraa Valtiovarainministeriö, joka varmistaa kuntien itsehallinnon toteutumisen kuntia koskevien lainsäädännön valmistelussa. Aluehallinnolla on oikeus tutkia tilanteita, joissa valituksia on tullut ilmi ja ottaa selville, mikäli kunta ei ole toiminut voimassa olevien lakien mukaisesti. (Kuntalaki 3. § 10. mom.) Kuntalaissa pykälässä 12 käydään läpi kuntatalousohjelmaa ja siihen kuuluvia tavoitteita ja suunnitelmia. Kuntatalousohjelman on sanottu olevan

osa valtion taloussesityksen valmistelua, mihin kuuluu myös julkinen talous. (Kuntalaki 3. § 12.mom.)

Kilpailulain tarkoituksena on mahdollistaa taloudellisesti toimiva ja terve kilpailutus. Lakia sovellettaessa pitää varmistaa, että kuluttaja sekä asiakkaat hyötyvät kilpailutuksesta, jossa otetaan huomioon markkinoiden toimintaedellytykset ja elinkeinon harjoittamisen suojaaminen. (Kilpailulaki 12.8.2011/948.) Toisin sanoen kilpailun pitää olla kaikille tasapuolista, esteetöntä sekä oikeudenmukaista. Julkisia hankintoja kilpailuttaessa kilpailun täytyy olla kaikille halukkaille avointa, rajatonta sekä syrjimätöntä.

Kauppalaki on myös vahvasti rinnastettavissa hankintoihin, koska laissa määritellään ostajan ja myyjän vastuita, kuka on vastuussa tavarasta missäkin vaiheessa ja mitä tapahtuu, jos vastuusta poiketaan sekä mitä vastuita kukin jakaa. Julkisia hankintoja toteutettaessa käytetään kuitenkin hankintalakia perustana. Kauppalaki on pätevä ja sitä käytetään kauppaa tehdessä ja siihen voi palata, jos kauppa epäonnistuu tai kaupankäynnissä tarvitaan lakipykälää apuna. Kauppalaain pykälässä 1 käy ilmi, että lakia käytetään irtaimen omaisuuden kaupassa. Lakia käytetään myös soveltuvien osien irtaimen omaisuuden vaihdossa. Laki ei kuitenkaan sovellu esimerkiksi rakennuksen luovutukseen, jos samassa kaupassa luovutetaan käyttöoikeus maahan. Laki ei myöskään ole pätevä, jos kaupan kohteena on sopimus, jonka mukaan tavaran toimittajan tulee tehdä palvelus, joka muodostaa ison osan toimittajan velvollisuuksista. (Kauppalaki 27.3.1987/355.)

Jätelain tarkoituksena on lyhyesti ehkäistä ja estää jätteiden aiheuttamaa vaaraa ja haittaa terveydelle sekä ympäristölle, ehkäistä roskaantumista sekä vähentää jätteen määrää, jonka kautta edistetään luonnonvarojen kestävästä käyttöä (Jätelaki 17.6.2011/646). Jätelaki ei suoranaisesti ole yksi hankintalakiin rinnastettavista laeista, mutta vastuullisuuden ja ympäristönsuojelun takia päätin ottaa tämänkin lain lyhyeen tarkasteluun. Toinen laki, joka on yhteydessä ympäristöön ja sen monimuotoisuuden suojelemiseen on ympäristönsuojelulaki 27.6.2014/527. Lain tarkoituksena on ehkäistä ja säilyttää luonnon monimuotoisuus sekä torjua terveydelle tai ympäristölle haitallisia päästöjä (Ympäristönsuojelulaki 27.6.2014/527). ICT-laitteista koituu vuodessa globaalisti suuri määrä jätettä ja niiden kierrätys on hankalaa. Hankalaa sen takia,

koska globaalisti kaikilla mailla ei ole resursseja investoida kattavaan kierrätysjärjestelmään, jolloin suuri määrä laitteita joutaa heitteille, josta syntyy ympäristön kannalta suuri ongelma. Suomessa jätteen kierrätys on yleisesti hyvällä tasolla, vaikka kaatopaikoille päätyy edelleen suuria määriä ICT-jätettä.

Laki Hansel Oy- nimisestä osakeyhtiöstä on selitetty lyhyesti luvussa 2.1 ja tarkemmin seuraavassa luvussa 3.4. Laki on rinnastettavissa hankintalakiin, josta kerroin luvussa 3.2. Lain tehtäviksi luetellaan pykälässä 2 tuottaa asiakkailleen yhteishankintatoimintoja ja hankintojen tukitoimintoja. Asiakkailta on oikeus asiantuntijapalveluihin, kuten hankintatoimeen liittyviin kehittämisspalveluihin ja teknisiin ratkaisuihin, jotka merkitsevät hankintatiedon käsittelyä ja analysointia. (Laki Hansel Oy- nimisestä osakeyhtiöstä 30.12.2008/1096.) Hankintasopimuksia, joita Hansel ylläpitää, tarkoittaa sopimuksia, jotka ovat tehty yhden tai usean hankintayksikön ja yhden tai useamman toimittajan välillä. Hankintasopimus on kirjallinen sopimus. Sopimuksen tarkoituksena on esimerkiksi tavarankäytön taloudellista vastiketta vastaan. (Laki julkisista hankinnoista ja käyttöönottosopimuksista 4. § 2. mom.) Tuotollisen ja tehokkaan hankintatoimen edellytyksenä yhtiöllä on oltava oikeus salassa pidettäviin tietoihin, kuten hankintamääriin, toimittajiin, hankintasuunnitelmiin, hankintapäätöksiin ja muihin kilpailutuksia koskeviin tietoihin (Laki Hansel Oy- nimisestä osakeyhtiöstä 30.12.2008/1096 3 a §).

3.4 Organisaatioiden suositukset ja sopimukset

Hansel Oy on valtion ja Suomen Kuntaliiton omistama voittoa tavoittelematon osakeyhtiö. Valtio omistaa yhtiöstä 65 prosenttia ja kunta 35 prosenttia. Tavoitteena yhtiöllä on tuottaa säästöjä julkishallinnolle tuloksellisella hankintatoimella. Yhtiölle on määritelty selkeät raamit ja tehtävät Hansel Oy:tä koskevassa laissa, julkisten hankintojen lainsäädännössä sekä valtion hankintastrategiassa. Hansel Oy:n asiakkaiksi lukeutuvat kunnat, kuntayhtymät, sairaanhoitopiirit, Keva ja seurakunnat, ministeriöt ja sen alaiset virastot sekä laitokset, joihin valtiolla tai kunnalla on määräysvalta. (Hansel – julkishallinnon hankintayksikkö.) Opinnäytetyöni luvussa 3 kerrottiin jo, mitä puitejärjestely tarkoittaa. Puitejärjestelyjä Hanselilla on yli 90 kappaletta. Tuotteita ja palveluja näistä tarjoaa yli 480 sopimustoimittajaa. Sopimustoimittajat valitaan kilpailu-

tuksen perusteella. Hansel tarjoaa asiakkailleen mahdollisuuden tehdä hankintoja ilman kilpailutusta, jos liittyy puitejärjestelyn käyttäjäksi. (Mikä on puitejärjestely s.a.) Puitejärjestelyn avulla saavutetaan merkittäviä säästöjä yhteiskunnallisesti.

OECD tarkoittaa suomeksi taloudellisen yhteistyön ja kehittämisen järjestöä. Järjestö kannustaa yrityksiä vastuulliseen liiketoimintaan toimintaohjeiden muodossa. Järjestön tehtävä on yhdenmukaistaa vapaakauppa, lisätä yhteiskunnallista hyvinvointia sekä yhtäläistää jäsenmaidensa talouskasvua. Toimintaohjeet ovat suunnattu monikansallisille yrityksille. Monikansallinen yritys tarkoittaa yritystä, joka toimii useassa maassa eikä vain omassa kotimaassaan. OECD:n toimintaohjeisiin kuuluu kaikki vastuullisuuden näkökulmat. Teemoja, joita toimintaohjeisiin kuuluu ovat mm. ihmisoikeudet, työ ja työelämän suhteet, ympäristö, verotus, tiede, teknologia ja lahjonnan ja kiristyksen torjunta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2017.) Yrityksillä on yleisesti omat tavoitteensa ja oman organisaationsa sisällä käytettävät säännöt ja käytännöt, mutta vastuullisen liiketoiminnan kannalta olisi jokaisen monikansallisen yrityksen tärkeää noudattaa toimintaohjeita, jotka antavat osviittaa vastuullisesta toiminnasta. OECD:n toimintaohjeiden englanninkielisessä versiossa käsitellään hyvin yksityiskohtaisesti jokainen edellä mainittu teema ja esimerkiksi yleisiä käytäntöjä, joita jokaisen monikansallisen yrityksen olisi hyvä noudattaa. Toimintaohjeissa kohdassa, jossa puhutaan ympäristöstä, on kirjoitettu, että yritysten pitäisi tehdä jatkuvasti valmiussuunnitelmia, millä kehittää, minimoida ja ehkäistä työstä johtuvia terveyteen- tai ympäristöön liittyviä onnettomuuksia ja hätätilanteita. Yritysten pitäisi myös kehittää mekanismi, millä välittömät raportoinnit saataisiin välitettyä toimivaltaisille viranomaisille. (OECD Guidelines for Multi-national Enterprises 2011, 43.)

GPA-sopimus on joidenkin WTO jäsenien neuvottelun tuloksena solmittu sopimus, joka käsittelee avoimia, oikeudenmukaisia ja läpinäkyviä julkisia hankintoja. Sopimuksen ovat solmineet tällä hetkellä 21 sopimuspuolta, joista 48 ovat WTO:n jäseniä. Sopimuksen tarkoituksena on avata julkisten hankintojen markkinat molemminpuolisesti kaikille sopimuksen allekirjoittaneille osapuolille eli avata kansainväliset kilpailut julkisille hankinnoille, joka käsittää toimittajille tavaroiden, palvelujen ja rakennuspalvelujen hankkimisen. GPA-sopimus

koostuu kahdesta osasta. Toinen osa on teksti, joka koskee sopimusta ja toinen osa on osapuolten markkinoille pääsystä koskevat aikataulut, jotka koskevat sitoutuneita osapuolia. Sopimustekstissä on vahvistettu avoimiin, oikeudenmukaisiin ja läpinäkyviin julkisten hankintojen kilpailuedellytyksiin kuuluvat säännöt, joita osapuolien pitää kunnioittaa. Säännöt eivät kuitenkaan koske kaikkia vaan vain niitä, joidenka hankintasopimus määrittää kuuluvuuden sopimuksen piiriin. (Agreement on Government Procurement s.a.) WTO:n korjatussa dokumentissa, joka koskee tekstin sisältöä, on lueteltu artikkeleittain ja yksitellen jokaisen sanan määritelmä, mitä säännöissä tulee ilmi. Tästä esimerkkinä sanan standardi määritelmä eli se tarkoittaa arvostetun elimen hyväksymää asiakirjaa, joka määrittää sääntöjä tai suosituksia, tunnusmerkkejä tavaroille ja palveluille, joita voi käyttää jatkuvassa käytössä, samanlaisia prosesseja ja tuotantomenetelmiä, joidenka noudattaminen ei ole kuitenkaan pakollista. Standardin käyttämisessä voi myös olla erilaisia terminologioita, symboleita, pakkausmerkintöjä tai vaatimuksia merkinnöistä, joita käytetään tavaroissa, palveluissa, prosesseissa tai tuotantomenetelmissä. (World Trade Organization 2012.)

4 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

Tutkimus suoritettiin haastattelemalla eri hankintayksiköissä työskenteleviä hankintapäälliköitä ja tuotepäälliköitä joko puhelinhaastattelussa tai haastateltavat henkilöt saivat vastata omalla ajallaan sähköpostilla lähetettäviin kysymyksiin. Haastattelut toteutettiin 15.4.2021 ja 16.4.2021. Yksi haastateltavista henkilöistä oli Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun hankintapäällikkö, jonka haastattelun julkaisemiseen hain tutkimuslupaa 20.4.2021, joka hyväksyttiin 5.5.2021. Haastateltavia henkilöitä oli vaikea saada, koska osalla oli kevään aikana hektinen aikataulu strategisten julkisten hankintojen julkaisun osalta ja osalla taas oli muista aikataulusyistä vaikea sovittaa omaa aikataulua toivomani aikataulun mukaiseksi. Sain kuitenkin asiantuntevia ja mielenkiintoisia vastauksia, vaikka haastateltaviksi henkilöiksi osoittautuikin kolme erinomaisen vastauksen omaavaa hankintapäällikköä ja tuotepäällikköä. Kysymykset, jotka esitettiin haastateltaville, olivat samat. Tavoitteenani oli saada vastaukset samoihin kysymyksiin, koska halusin selvittää, oliko henkilöillä samoja ajatuksia ja enemmänkin tehtiinkö organisaatioissa samanlaisia valintoja tai

päätöksiä. Liitteestä 1 löytyy haastateltavien kysymykset, jotka sijaitsevat lähteiden alta. Liitteessä 2 on sähköpostihaastattelusta saadut dokumentit, joita käytettiin haastattelun tuloksissa.

5 TULOKSET

Tuloksien esittelyssä on käytetty haastateltavien henkilöiden lausuntojen lisäksi lähteitä, jotta vastauksien kokonaisuus on paremmin hahmotettavissa. Haastateltavien vastaukset on referoitu tekstissä käyttäen henkilöiden ammattinimikkeitä.

5.1 Helsingin kaupunki

Ensimmäinen haastateltavani oli asiantuntija, joka toimii Helsingin kaupungin hankintayksikössä hankintapäällikkönä. Tässä haastatteluosiossa referoin hankintapäällikköä käyttäen henkilön ammattinimikettä. Haastattelussa tärkeintä oli asiantuntevan henkilön näkemys oman hankintayksikön IT-hankintoihin ja hankintapäällikkö (2021) toteaaakin epäsuorasti, että näkemyksiä on useita. Kun otetaan kaikki vastuullisuuden näkökulmat huomioon haastattelussa, on näkemyksiä sen takia useita. Ensimmäiseksi halusin tietää yleisesti, mitkä asiat vaikuttavat hankintapäätökseen. Hankintapäällikkö (2021) toteaa kuitenkin, että hankintapäätökseen vaikuttaa ensinnäkin hankittavan tuotteen tai palvelun tarve. Tarvitaanko tuotetta nyt tai tulevaisuudessa, miten tuote hankitaan ja hankitaanko tuote omaksi vai muuhun tarkoitukseen? Esille tuotuja vastuullisuuteen liittyviä termejä olivat myös kierrätys ja tuotteen mahdollinen uusiokäyttö. Tähän liittyi se, että halutaanko tuote hankkia jo käytettynä jostain eli hankitaanko tuote kierrätettynä. Huomioon täytyy myös ottaa se, että onko tuotteen hankinta välttämätön juuri hankinta hetkellä niin kuin hankintapäällikkö (2021) toteaaakin.

Ympäristöllinen, sosiaalinen ja taloudellinen näkökulma on otettava huomioon tulevaisuuden hankinnoissa, mutta lähitulevaisuuden hankinnoista voidaan olla montaa mieltä. Hankintapäällikkö (2021) huomauttaa myös, että hankintapäätökseen vaikuttaa myös hankintamallit. Hankintamalleja voivat olla esimerkiksi palvelulaitetarjoajan tarjoamat mallit, missä hankintoja suorittava osapuoli voi valita sopimuskauden mukaisen laitteen ja palvelulaitetarjoaja voi tarjota sopimuksessa määritellyn ajan ajaksi laitteen. Mobiililaitteita saa usealta

palvelulaitetarjoajalta ja palvelulaitetarjoajat kilpailutetaan hankintayksikön tai yksityishenkilön tarpeen mukaisesti.

Siirryttäessä seuraavaan kysymykseen tavoitteenani oli saada selville, miten vastuullisuutta toteutetaan oman hankintayksikön laitehankinnoissa. Hankintapäällikkö (2021) toteaaakin, että vastuullisuutta toteutetaan hankintakohtaisesti. Tässä ympäristöllinen, sosiaalinen ja taloudellinen vastuu nousee voimakkaammin esille. Ympäristövastuun näkökulmasta Helsinki on asettanut hankintapäällikön (2021) mukaan hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelman, jonka tavoitteena on nimensä mukaisesti vähentää hiilidioksidipäästöjä. Toimenpideohjelman asetuksen voimalla pyritään vähentämään kasvihuonepäästöjä 80 prosenttia sekä lopuilla 20 prosentilla pyritään torjumaan kasvihuonepäästöjä muualla. (Hiilineutraali Helsinki...). Hankintapäällikkö (2021) huomauttaa myös, että ympäristönäkökulmasta voidaan miettiä myös, että halutaanko tuote ostaa käytettynä vai täysin uutena, niin kuin aiemmin oli jo mainittu.

Sosiaalisen näkökulman suhteen hankintapäällikkö (2021) nostaa esille myös työolot. Jos ostetaan laitteita uutena ei välttämättä tiedetä laitteiden kokoonpanohenkilökunnan työoloista mitään. Työolot voivat olla usein epäinhimillisiä ja laitteiden kokoonpanotehtaat voivat olla todella kyseenalaisessa kunnossa. Myös tässä suhteessa käytetyt laitteet voivat olla yrityksille vastuullisempi vaihtoehto kuin uudet laitteet. Tuotantoketjujen ollessa suuri kokonaisuus ei voida aina tietää, että missä kohtaa tuotantoketjua toimitaan vastoin hankkivan yrityksen omia arvoja sekä toimiiko toimittaja sopimuksen mukaisesti. Hankintapäällikkö (2021) havainnollistaa asiaa myös työllistämisehdon näkökulmasta. Työllistämisehdon tarkoituksena on työllistää vaikeassa markkina-asetmassa olevia henkilöitä. Työllistämisehdolla voidaan esimerkiksi nostaa ostovoimaa, mikä on taas suoraan yhteydessä palveluntuottajiin ja sitä kautta työttömien aiheuttamien kustannusten alentamiseen.

Taloudellisesta näkökulmasta hankintapäällikkö (2021) nostaa esille Helsingin kaupungin tavoitteen olla edistämässä harmaan talouden torjuntaa. Helsingin kaupunkikonserni on vuonna 2018 laatinut harmaan talouden torjunnan ohjeen, joka on suunnattu kaikille Helsingin kaupunkikonsernin hankintayksiköille ja sopimuksia tekeville yksiköille. Pääpiirteittäin ohjeen on tarkoitus määrittää

hankintayksiköille tavan, jolla tilaajavastuulaki on otettava huomioon hankinnoissa ja sopimuskäytänteissä. (Helsingin kaupunkikonsernin...)

Hankintapäällikkö (2021) vahvistaa vielä, että tulevaisuuden hankintastrategioissa vastuullisuus on vahvasti läsnä. Vastuullisuus otetaan entistä herkemmin hankinnoissa huomioon ja vastuullisuutta nähdään myös kokonaisvaltaisesti operatiivisissa hankinnoissakin.

Seuraavaksi tavoitteenani oli ymmärtää, mitä haasteita vastuullisuus luo operatiivisessa toiminnassa sekä strategisessa suunnittelutoiminnassa. Hankintapäällikkö (2021) toteaa, että operatiivisessa toiminnassa hankittavien tuotteiden toimittajien kilpailuttaminen vaatii aikaa ja tarvittavia resursseja. Hankkijan on ymmärrettävä, mitä hankitaan, mihin tarkoitukseen, millä toimitusajalla, mitkä ovat volyymierät mitä hankitaan sekä hankkijan on ymmärrettävä toimitajakohtaiset kriteerit. Haasteita tuovat myös pitkät tuotantoketjut, joita sivuttiin jo aiemmin haastattelussa. Läpinäkyvyyden edellyttäminen on laitteita hankkiessa yksi kriteeri, mikä tuo usein mukanaan omanlaisia haasteita. Strategisella suunnittelupuolella taas haasteita tuo vastuullisuuden toteutuminen tilaajataho sektorilla sekä se, että vastuullisista hankinnoista pitäisi tehdä merkityksellinen asia koko yhteiskunnan hyvinvoinnin kannalta.

Halusin myös tietää, mitä vaikutuksia hankintapäällikkö (2021) on huomannut korona pandemian aiheuttaneen hankittavaan tavaraan. Ensimmäiseksi hankintapäällikkö (2021) nostaa esille toimitusvaikeudet tietyissä laitteissa. Toimitusvaikeudet ovat myös iso osa haasteita, mitä koronavirus on aiheuttanut. Lisäksi hankintapäällikkö (2021) mainitsee ennustettavuuden haasteellisuuden eli markkinoilla vaikeampi ennustaa millaisia laitteita on mahdollista hankkia. Laitteita pitää siis hankkia huomattavasti aikaisemmin kuin aiemmin. Etätyön lisääntyminen on myös kasvanut ja sitä kautta investoinnit etätyössä käytettäviin laitteisiin ovat volyymiltaan kasvaneet. Toisaalta etätyö on nykypäivää ja tällä tavoin on tehty positiivinen digiloikka. Koronavirus ei vaikuta varsinaisesti kuitenkaan hankintapäällikön (2021) mukaan pitkällä tähtäimellä hankintoihin, mutta on opittu huomioimaan paremmin asioita ja osataan varautua paremmin, jos samanlaisia pandemioita syntyy tulevaisuudessa.

Lopuksi halusin myös tietää, että mitä hankintapäällikkö (2021) haluaisi itse henkilökohtaisesti kehittää julkisissa hankinnoissa. Hankintapäällikkö (2021) toteaaakin tähän, että tarvittaisiin lisää hankintaosaamista, enemmän aikaa hankinnan suunnitteluun sekä vastuullisuuden näkökulmasta myös laitteiden hankinnassa parempaa harkitsemista. Ei hankita suoraan halvimpia laitteita vaan mahdollisuuksien mukaan pyritään myös miettimään kokonaisvaltaisesti laitteen kokonaisuhyötyä tulevaisuudenkin kannalta. Hankintapäällikkö (2021) ottaa puheeksi myös suunnitelmallisemman hankintatavan. Mietitään hankittavan laitteen tarvetta, eli tarvitaanko laitetta ollenkaan. Hankintapäällikkö (2021) mainitsee myös, että strategiset tavoitteet pitäisi olla kunnossa, kun lähdetään tekemään hankintoja. Kaikki nämä pitäisi kytkeä nykyisiin julkisiin hankintoihin.

5.2 HUS Logistiikka

Toinen haastattelemani henkilö oli HUS Logistiikan ICT ja palvelut yksiköstä asiantuntija, joka toimii tuotepäällikkönä. Haastateltavan yksityisyyttä suojaten asiantuntijan nimeä ei paljasteta. Tuotepäällikköä referoidaan ammattinimikkeellä tässä haastattelussa. Ensimmäiseksi halusin tietää, että mitkä asiat vaikuttavat hankintapäätökseen. Tuotepäällikkö (2021) toteaa, että hankintapäätökseen vaikuttaa tietenkin hankintalaki. HUS Logistiikassa hankinnoissa noudatetaan hankintalakia sen kaikkia pykäliä huomioiden. Tuotepäällikkö (2021) huomauttaa, että useissa laite- ja järjestelmähankinnoissa hankinnat ylittävät Euroopan kynnysarvon, joka on tällä hetkellä noin 270 tuhatta euroa. Euroopan kynnysarvon hankinnat perustuvat GPA-sopimukseen ja komission asetukseen, kun taas kansalliset kynnysarvon hankinnat perustuvat kansalliseen lainsäädäntöön. (Mikä on julkinen hankinta 2019). Kynnysarvot määrittävät, että mitä menettelyä käytetään. (Mikä on kynnysarvo s.a.). Tuotepäällikkö (2021) kertoo seuraavaksi hankintaprosessista. Hankintaprosessit valmistellaan sen mukaisesti, mitä halutaan hankkia. Aloituspalaverissa käydään läpi hankittava tuote. Prosessi käydään läpi myös toisten tuotepäälliköiden kanssa ja pohditaan hankittavan palvelun tai tuotteen tarve. Pohditaan, tarvitaanko sairaanhoidollisessa yksikössä laitteita tai jossain muussa yksikössä. Joka tapauksessa määrittäminen on ensimmäinen askel hankintaprosessissa. Seuraavaksi voidaan miettiä, millaisia laitteita tai palveluita hankitaan. Tuotepäällikkö (2021) mainitsee myös, että prosessissa laaditaan sopimukset tarjoajille

ja lopuksi laitetaan tarjouspyyntö HILMA ilmoituskanavalle. HILMA toimii julkisten hankintojen ilmoituskanavana, missä julkisen sektorin ostajat ilmoittavat muun muassa tulevista hankinnoistaan ja voivat mahdollisesti myös pyytää tuotepäällikön (2021) mukaan tietopyyntöä, jolla voidaan kartoittaa markkinoita. Tarjouspyynnön ilmoituksessa tuotepäällikkö (2021) huomauttaa, että ilmoituksessa on vain pakolliset vaatimukset. Lisäarvoa saadaan taas pisteyttämällä vaatimuksia, joilla voidaan listata ominaisuuksia, mitä ostaja hakee tuotteelta. Vertailukriteerinä hankinnoille on tuotepäällikön (2021) mukaan vain hinta, mutta jos otetaan mukaan laadulliset lisäominaisuudet, hinta ja laatuominaisuudet merkitsevät. Jos mietitään myös vastuullisuutta, voidaan miettiä laitteen elinkaaren aikaisia kustannuksia.

Seuraavaksi kysyin haastateltavalta, että miten vastuullisuus näkyy oman hankintayksikön tietotekniikkahankinnoissa. Tuotepäällikkö (2021) toteaa, että vastuullisuus ei sinänsä näy hankinnoissa, koska hinta on usein tärkein kriteeri. Kuitenkin toimittajien kilpailuttamisessa otetaan vastuullisuusnäkökulma huomioon. Tällä tuotepäällikkö (2021) tarkoittaa sitä, että selvitetään toimittajan soveltuvuus. Tästä esimerkkinä se, että toimittajan pitää noudattaa hankinnoissa soveltuvaa lainsäädäntöä. Kilpailutuksissa taas tuotepäällikkö (2021) toteaa, että hankittavalle tavaralle on järkeenkäyvää laittaa referenssivaatimuksia, jotta toimittajanvalinta jakautuu myös helpommin ostajalle. Myös taloudellisia ja laadullisia vaatimuksia on tuotepäällikön (2021) mukaan kannattavaa laittaa tarjouspyynnön ilmoitukseen. Työehtosopimuksissa voidaan määrittää sosiaalisen vastuun näkökulmasta, ettei hankittavan laitteen tekemisessä käytetä esimerkiksi lapsityövoimaa, joka on kuitenkin vaikea tietää täysin pitkien tuotantoketjujen takia. Ympäristön näkökulmasta huomioon otetaan energiankulutus.

Halusin myös tietää, mitä haasteita operatiivisessa ja strategisessa suunnittelutoiminnassa on haastateltavan mielestä. Tuotepäällikkö (2021) toteaa ensin, että haastavaa on tarjoajien asiallisuus sekä tarjoajien taustojen selvittäminen. Selvittämiseen saattaa kulua yllättävän kauan aikaa, koska tarjoajia on jokseenkin useita. HUS:in yksi isoin haaste yleisesti on palveluiden ja hoitotyön digitalisoiminen. Kaikki yritetään saada digitaaliseen muotoon, mutta kehittäminen vie aikaa. Myös tekoäly ja robotiikka ovat työn alla. Kun siirrytään seu-

raavaan kysymykseen, halusin myös tietää, että mitä haasteita korona pandemia on tuonut hankintoihin. Tuotepäällikkö (2021) kertoo, että korona on aiheuttanut aikataulupaineita, koska toimitusajat ovat viivästyneet ja hankintojen suunnittelu on kuitenkin aikaa vievää. Kysyttäessäni viimeisenä, että mitä haastateltava haluaisi kehittää julkisissa hankinnoissa, tuotepäällikkö (2021) toteaa, että toivoisi tarjoajia olevan runsaammin. Tuotepäällikkö (2021) toivoisi myös, että hankkiminen olisi luovempaa ja olisi useampia malleja, joita käyttää hankkimisessa.

5.3 XAMK ja julkiset hankinnat

Kolmas haastattelemani henkilö oli Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa eli Xamkissa julkisten hankintojen hankintapäällikkö. Haastateltavan yksityisyyttä suojaten asiantuntijan nimeä ei paljasteta. Referoin haastateltavaa ammattinimikkeen perusteella. Haastattelu toteutettiin sähköpostihaastatteluna, eli olin laittanut kysymyksiä hankintapäällikölle ja hän sai vastata kysymyksiin omalla tavallaan. Sain haastateltavalta useamman dokumentin, josta löytyi etsimällä vastauksia haastattelukysymyksiini sekä kootut ja informatiiviset vastaukset sähköpostitse. Kaikki dokumentit koskevat siis Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun julkisia hankintoja ja dokumentit on lähetetty liitteenä sähköpostiini. Liitteet löytyvät liitteet kohdasta 2. Dokumenteissa oli ajankohtaista tietoa Xamkissa käytävistä hankinnoista. Yksi dokumentti käsitteli Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun dynaamista hankintajärjestelmää vuosille 2021–2024. Dokumentista löytyi todella paljon tietoa muun muassa siitä, että mitä laitteita hankitaan, hankintatavoista ja toimitusajoista. (Dynaamisen hankintajärjestelmän kohteen kuvaus 2021.) Hankintasopimuksen yhteydessä voidaan käyttää julkisen hallinnon IT-hankintojen yleisiä sopimusehtoja. Näitä sopimusehtoja käyttämällä voidaan täydentää ehtoja, joita koskee muun muassa sopimuksen kohde, velvollisuudet ja vastuut, aikataulut, maksuehdot ja muut poikkeavuudet. (Julkisen hallinnon IT-hankintojen yleiset sopimusehdot... 2018.) Xamkissa hankintapäällikön (2021) mukaan hankinnat toteutetaan pääosin hinta-laatusuhteen perusteella. Valinta hankintapäätöksestä hankintapäällikön (2021) mukaan muodostetaan mittaamalla tarvetta toiminnallisen tai teknisten vaatimusten välillä.

Seuraava kysymys käsitteli vastuullisuutta omassa hankintayksikössä. Xamk tukee ja kannattaa kestävästä kehitystä sekä sosiaalista vastuullisuutta. Hankintapäällikkö (2021) toteaa, että: ”Xamkin IT- ja elektroniikkahankinnoissa ollaan aloittamassa toimintatapaa, jossa sovelletaan valtion yhteishankintayksikkö Hanselin mallia.” Hankintapäällikön (2021) mukaan mallissa sopimuksen yhtenä osana toimittaja sitoutetaan toimimaan Code of Conduct -liitteen vaatimusten mukaisesti. Dokumentissa, joka käsittelee vastuullisuuden vähimmäistavoitteita eli englanniksi Code of Conduct selviää, että tuotteet ja palvelut, jotka tuotetaan Xamkille pitää noudattaa sopimuksia, jotka ovat esimerkiksi YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, KP-sopimusta eli kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus ja TSS-sopimusta eli taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus. Sopimuksia on useita, mutta tässä murto-osa niistä. Toimittajien on määrä noudattaa voimassa olevaa kansallista lainsäädäntöä tavaroiden tuottamisvaltiossa. Code of Conductin noudattamisen avulla Xamk pyrkii toimitusketjun läpinäkyvyyteen. Toimittajan kuuluu myös julkaista joka vuosi vastuullisuusraportti, missä näkyy toimittajan vastuullinen toiminta niin omassa toiminnassa kuin toimitusketjun vastuullisessa toiminnassa. Kyseisessä dokumentissa on listattuna A, B, C, D, E, F kirjaimilla eri vastuullisuuden edistämiseen liittyviä vaatimuksia kuten ympäristönsuojelu, missä todetaan, että toimittajan on määrä huolehtia, että tavarat ja palvelut on tuotettu ympäristöä huomioiden. Toimittajan on myös määrä asettaa koko toimitusketjulle ympäristön kannalta kestävyttä edistäviä toimia. (Code of Conduct 2021.) Toimittajien vaatimustasoa on pyritty hankintapäällikön (2021) mukaan suhteuttamaan hankinnan kriittisyyden ja volyymin mukaiseksi, koska Xamkin hankinnat ovat huomattavasti pienempiä kuin esimerkiksi yhteishankintayksikön.

Seuraavassa osiossa tavoitteenani oli ymmärtää, mitä haasteita vastuullisuus luo operatiivisessa toiminnassa sekä strategisessa suunnittelutoiminnassa. Hankintapäällikkö (2021) mainitsee ensimmäiseksi haasteeksi vaatimusten suhteuttamisen Xamkin toiminnan resursseihin. Hankintapäällikkö (2021) huomauttaa myös tärkeän seikan. Tärkeää on myös ymmärtää se, että muistetaan valvoa eli tarkastella ja tehdä työtä kaikkien Xamkissa asetettujen vaatimusten mukaisesti, jotta vastuullisuutta voitaisiin toteuttaa. Hankintapäällikkö

(2021) mainitsee myös sen, että vastuullisuustyötä tulisi kohdistaa merkittävimpiin kohteisiin, jotta siitä saataisiin kaikista eniten hyötyä irti.

Pandemian keskellä halusin myös tietää, että miten koronavirus on vaikuttanut Xamkin hankintoihin nyt ja onko sillä vaikutusta tulevaisuuden hankintoihin. Hankintapäällikkö (2021) toteaaakin, että itse hankintojen sisältöön pandemia ei ole vaikuttanut, mutta toimitusvaikeudet ovat koetelleet koko IT-alaa. Hankintapäällikkö (2021) huomauttaakin, että toimitusvaikeuksille ei ole tehtävissä muuta, kuin mahdollistaa mahdollisimman hyvä joustavuus ja parantaa ennakoointia hankinnoissa. Hankintapäällikkö (2021) muistuttaa, että toimitusajat hankittaville tuotteille pitenevät keskimääräistä pidemmälle ja sen takia on hyvä olla varasuunnitelmia ongelmien varalle.

Lopuksi kysyin hankintapäällikön omaa mielipidettä julkisten hankintojen kehittämisestä, mutta kunnioitan haastateltavan päätöstä kieltäytyä vastaamasta kysymykseen.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Haastatteluiden pohjalta sain hyvin tietoa siitä, mikä on yritysten asenne vastuullisuutta kohtaan. Kaikki yritykset halusivat tukea kestävästä kehityksestä, mikä oli positiivinen yllätys itselleni. Toki vastuullisuus on jo lakipykälissä, mutta oli ilo huomata, miten vastuullisuutta myös harjoitetaan omassa yrityksessä. Sain haastateltua kolmea eri julkisen sektorin yrityksessä työskentelevää henkilöä, joilta opin myös paljon hankintaprosessista ja sopimuksista, joita voidaan käyttää hankinnoissa. Sain kaikkiin tutkimuskysymyksiini kattavat ja asiantuntevat vastaukset, joista olen mielissäni. Koen, että haastattelut olivat onnistuneet ja haastattelut pidettiin toteutusaikataulun mukaisesti aikataulun puitteissa. Asiantuntijoiden tiedot aiheista johtivat oman asiantuntijuuteni syventämiseen, ja sitä kautta sain laajasti tietoa yritysten sisällä tapahtuvista projekteista ja toiminnoista.

Haastatteluja ei tallennettu, mutta haastattelijan puhuessa kirjoitin aina ylös pääasioita, mitä haastattelija oli kertonut ja heti puhelun päätteeksi pyrin kirjoittamaan mahdollisimman paljon haastattelusta puhtaaksi opinnäytetyöhön ja loput kirjoitin päivän päätteeksi. Kirjoittamalla ylös vastausten pääpiirteet ja

keskittymällä puhelun sisältöön pystyn takaamaan haastatteluiden reliabiliteetin eli luotettavuuden. Haastatteluiden avulla opinnäytetyö on kokonaisuudeltaan kattava ja lukija voi luottaa työn luotettavuuteen perusteellisten lähteiden käytön puolesta. Se, mitä olisi voinut tehdä toisin olisi ollut puheluiden nauhoittaminen, mutta tämä ei onnistunut teknisistä syistä.

Lähteiden ja haastattelujen perusteella julkishallinnon yrityksillä on useita toimenpideohjelmia meneillään, joilla he yrittävät muuttaa hankintoja vastuullisempaan suuntaan. Yksi toimenpideohjelmista on Helsingin kaupungin hankintapäällikön (2021) mukaan haastattelun tuloksissa jo esitelty Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelma. Myös erilaiset sopimukset ja organisaatioiden suositukset johdattelevat yrityksiä vastuullisempaan toimintaan. Toimintaohjeissa on vastuullisuuden näkökulmia, joita yritysten on näennäisesti selkeämpi seurata. Vastuullisuutta on tärkeää pitää yhtenä jatkuvasti kehitettävänä asiana, jotta yhteiskunnalla on resursseja jatkaa kehittymistä tulevaisuudessa.

Vastuullisuus aiheena on moniulotteinen, ajankohtainen ja essentialinen. Monet julkisen sektorin yritykset painottavat hankinnoissaan vastuullisuutta ja vaativat sitä myös toimittajilta. Hankintalaissa taas tuotteille tai palveluille ei aseteta tiettyjä vaatimuksia eli laki ei velvoita noudattamaan vastuullisuuspolitiikkaa, vaan tavoitteena on pyrkiä vastuulliseen hankintaan. Lain velvoitteet koskevat vain kilpailutusprosessia. Tarjouspyyntöä laatiessa hankkiva osapuoli voi rajata tarjoajia niin, että jäljelle jää vastuullisimmat tarjoajat. Tässä kuitenkin voidaan törmätä tarjoajien suppeaan valikoimaan, jolloin voidaan palata takaisin hinta ennen kaikkea -menetelmään. Vastuullisuudesta on tehty useampi tutkielma, hanke, artikkeli ja vastuullisuus aspekti löytyy myös eri lakien pykälistä kuten hankintalaista. Vastuullisuudesta löytyy paljon tietoa kirjallisuuden ja nettiartikkelien sekä tutkimusten valossa ja vastuullisuuden liittäminen hankintoihin on jatkuvan kehittämisen alla. Hankintapäätöstä valmistellaan ja pohditaan vastuullisuuden näkökulmasta, mutta vastuullisuus tuo hankintoihin oman hintalappunsa. Jos kilpailutetuissa julkisissa hankinnoissa myös hinnalla on suurta merkitystä, onko vastuullisuuden huomioiminen Suomen julkisissa hankinnoissa päivittäistasolla tuotekohtaisesti hinnaltaan liian kallis verrattuna tuotteen tarjoamaan hyötyyn?

Siirryttäessä yritysten haastatteluihin kaikilla yrityksillä oli verrattavissa olevia vastauksia. Kaikille yhteistä oli hankintapäätöksessä hinta. Niin kuin yleensäkin hankinnoissa hinnalla on aina suurin merkitys. Yritysten kilpailuttaessa tarjoajia etsitään halvinta hintaa tarjoavaa toimittajaa. IT-laitteiden ollessa investoinneista yksi suurin ja kallein tarjoajan hintaa katsotaan ensimmäiseksi. IT-laitteita hankitaan harvemmin kuin vertauskohteena edellä mainittuja toimistotarvikkeita, joten kilpailutettavien tarjoajien vastuullisuustaustan selvittäminen ei ole aina ensimmäinen kriteeri. Joka tapauksessa haastattelujen perusteella haastatellut yritykset ovat omassa toiminnassaan ottaneet vastuullisuuden huomioon ja vaativat sitä myös hankintapäätöksen jälkeen toimittajiltaan. Laitteiden kierrätys ja elinkaarikustannukset ovat myös asioita, mitkä otetaan huomioon hankintoja tehdessä. Käytettyjä tietotekniikkalaitteita on myös taloudellisesti kannattavampaa hankkia, koska IT-hankinnat ovat usein yrityksille yksi isoimmista investoinneista vuosittain. Koska laitehankinnat ovat määrältään pienempiä kuin toimistotarvikehankinnat kuten tulostuspaperi tai kynät mutta investointina suuri, on laitteiden kilpailuttaminen tärkeää ei vain hinnan kannalta tai vastuullisuuden kannalta vaan myös toimittajien sopivuuden kannalta. Sopivuudella tarkoitan toimittajien mahdollisimman läpinäkyvää toimintaa ja yrityksiin arvoihin perustuvaa toimittajasuhdetta.

7 POHDINTA JA YHTEENVETO

Aloitin opinnäytetyön kirjoittamisen toukokuussa 2020, kun olin saanut hyväksytyksi aiheeni. Opinnäytetyön teoriaosan kirjoittaminen jatkui vielä vuoden 2021 alussa, jonka jälkeen siirryin toteutusvaiheeseen maaliskuussa 2021. Itsensä johtamisessa koin olevan puutteita ajoittain, mutta loppujen lopuksi sain taas intoa kirjoittamiseen ja kirjoittaminen tuntui taas luontevalta. En laatinut siis tiukkaa aikataulua itselleni vaan pidin enemmänkin kiinni siitä, että kirjoittaminen ei tuntuisi pakottamiselta. Pakonomaisesta kirjoittamisesta olen huomannut sen, että työnjälki ei ole yhtä uskottavaa ja kirjoitustyyli voi vaikuttaa hätäiseltä. Koen, että priorisoimalla opinnäytetyön tekemisen kaiken muun ohella sain kirjoittamiseen positiivisemmän otteen. Oma tavoitteeni oli saada tietää, miten julkisen sektorin yritykset ottavat hankintayksiköissään vastuullisuuden mukaan osana kokonaisuutta. Tavoitteeni oli löytää mahdollisimman kattavista ja monipuolisista lähteistä tietoa ja hyödyntää niitä opinnäytetyössäni. Löysinkin todella paljon erilaisia lähteitä ja käytin vain lähteitä, jotka ovat

luotettavista lähteistä. Vastuullisuudesta ei ollut paljon tietoa painetuissa lähteissä, mutta e-kirja lähteistä vastuullisuudesta löytyi suhteellisen hyvin tietoa. Päädyin kuitenkin pääosin kirjoittamaan nettilähteistä, koska ne olivat kaikista ajankohtaisimpia. Käytin työssäni myös joitain lakitekstejä, koska ne korreloivat hyvin julkisia hankintoja. Halusin myös oman mielenkiintoni mukaan referoida lakitekstejä.

Työn luotettavuuden todistamiseksi lähteitä on käytetty monipuolisesti luotettavista lähteistä ja mahdollisuuksien mukaan myös lähteistä, jotka ovat mahdollisimman ajankohtaisia. Lukujen osalta opinnäytetyössä on käytetty lähteitä, jotka ovat peräisin vuosikertomuksista tai luotettavista kirjalähteistä. Luettaessa opinnäytetyötä tulee muistaa, että luvut ovat muuttuvia ja vuosien päästä ne eivät välttämättä pidä enää paikkaansa. Opinnäytetyössä sen sijaan faktaan pohjautuvat määritelmät ovat paikkansa pitäviä myös tulevaisuudessa. Monipuolisten lähteiden avulla koen, että keräsin suuren määrän tietoa myös omaan asiantuntijakäyttööni ja tulen varmasti hyötymään tulevaisuudessakin rikkaasta ammattisanastostani. Asenteeni opinnäytetyötä kohtaan oli vaihteleva, mutta aiheen tutkiminen, tiedon kerääminen ja aiheesta uuden oppiminen oli motivoivaa. Koen, että opinnäytetyöni ei suoraan kehittänyt ammattialaa eteenpäin, koska työ ei ollut toimeksianto, mutta sen sijaan toivon, että aiheesta kiinnostuneet lukijat voivat saada aiheestani uutta tietoa ja ennen kaikkea oppivat vastuullisuudesta sen kaikissa muodoissa. Toisaalta opinnäytetyöni kappaleita on muiden kiinnostuneiden mahdollisuutta käyttää lähdeviittein omissa teksteissään.

Opinnäytetyöni toi esiin paljon uutta ja ajankohtaista tietoa tietotekniikkalaitteiden hankinnasta julkisella sektorilla. Tutki hankintoja -nettisivulta liitetyt tiedot opinnäytetyöhöni toivat työhöni todenmukaista tietoa julkisen sektorin tietotekniikkahankinnoista. Kaikki tiedot Tutki hankintoja -nettisivulta ovat todenmukaisia ja liitetyt kuvat tilastoista ovat vuoden 2019 ja 2020 tilastoja. Tarkastelluksi vuodeksi ei ollut otettu vuotta 2021, koska vuosi on vielä kesken ja tilastojen luvut muuttuvat vielä. Työssäni uutta verrattuna muihin opinnäytetöihin on myös useampien lakien purkaminen selkeiksi kappaleiksi. Lait käsittelevät tai ovat yhteyksissä suoraan tai epäsuorasti julkisiin hankintoihin. Koen, että lakien tuntemus on asiantuntijatyössä olennaisen tärkeää. Myös suositusten ja sopimusten ymmärtäminen ja ymmärrys niiden sovelluksesta on tarpeellista

asiantuntijatyössä. Tulokset haastatteluista poikkeavat muista tehdyistä tutkimuksen tuloksista siten, että tutkimuskysymykseni ovat erilaisia verrattuna muihin tehtyihin tutkimuksiin. Tehtyäni tutkimusta muista opinnäytetöistäni huomasin totta kai, että tavoitteet opinnäytetyössä olivat erilaisia ja tavoitteet poikkesivat toisistaan. Jo aiemmin sanottuna aiheesta on tehty enemmän tai vähemmän samanlaisia tutkimuksia, mutta sisällöltään opinnäytetyöt eivät vastaa toisiaan.

Rehellisenä omana mielipiteenäni sanoisin, että yritysten vastuullisuuspolitiikkaa pitäisi kehittää yhä enemmän, jos tulevaisuudessa olisi tavoitteena mahdollistaa seuraaville sukupolville ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti terve yhteiskunta. Koen, että yritysten oman edun takaamisen puolesta vastuullisuus pitäisi ottaa rohkeammin toimittajien valinnassa huomioon. Näin jo esimerkillisyys yritysten välillä näyttäisi suuntaa vastuullisimmille valinnoille. Tietotekniikkalaitteista aiheutuu globaalisti merkittävä määrä jätettä, joka aiheuttaa niin kustannuksia elinympäristön elinvoimaisuuden suojelemisen kannalta kuin taloudellisia ja sosiaalisia kustannuksia pyrkiä takaamaan yhteiskunnallisesti toimivaa valtiota. Koska teknologia kehittyy nopeammin kuin käytönvarassa olevat laitteet, tulisi yksiköiden harkita omasta mielestäni myös uusiokäyttöä, jotta mahdollisuutena olisi ennaltaehkäistä jo olemassa olevaa ilmastomuutosta. palvelulaitteilla on valoisa tulevaisuus koskien tietotekniikkalaitteiden hankintoja, koska hankitut palvelulaitteet kierrätetään sovitun sopimuskauden lopussa, mistä ei koidu ympäristölle haittaa. Tietotekniikkalaitteita kierrätetään vielä suhteellisen vähän, vaikka niiden kierrätys Suomessa on jo menossa parempaan suuntaan oman näkemykseni pohjalta.

Niin kuin haastatteluiden tuloksissakin referoidaan, tulisi julkisista hankinnoista tehdä merkittävämpi asia yhteiskunnan kannalta sekä toteuttaa enemmän hankintaosaamista. Hankintaosaamisella on todella suuri vaikutus hankintoihin ja se johtaa kohti vaikutusvaltaisempia päätöksiä. Koulutuksia järjestämällä voitaisiin kannustaa hankintayksiköissä työskenteleviä parempaan hankintatulokseen ja asiantuntijuuden lujittumiseen. Kannustamalla hankintatoimen opiskeluun saataisiin taas lisää koulutettuja asiantuntijoita työllistymään julkisen sektorin hankintayksiköihin. Tämä taas edistäisi koulutettuja tuomaan yksiköihin uusia oppeja, joita tukisi vanhojen oppien faktat ja osiltaan myös käytännöt.

Yhteenvetona vastuullisuutta toteutetaan niin hankintalakia käyttäen, oppaita, suosituksia ja sopimuksia käyttäen. Näitä seuraavat tavoitteet, jotka on annettu hankintaa suorittaneille henkilöille, jotka tekevät lopulta päätökset hankittavasta tavarasta, mikä tällä hetkellä on vielä hinta-laatusuhde ennen vastuullisuutta.

LÄHTEET

Agreement on Government Procurement s.a. What is GPA. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.wto.org/english/tra-top_e/gproc_e/gp_gpa_e.htm [viitattu 13.03.2021].

Ben-Eli, M. 2015. A Sustainability Laboratory Publication – Definition and Five Core Principles. 2., uudistettu painos. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://www.sustainabilitylabs.org/assets/img/SL5CorePrinciples.pdf> [viitattu 04.06.2020].

Berghäll, E. 2016. Suomen Cleantech – Nykyinen laajuus ja kehitysmahdollisuudet tilastojen valossa. Suomen ilmastopaneeli. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2018/10/Ilmastopaneeli_cleantech_taustraraportti_Berghall_2016.pdf [viitattu 07.06.2020].

Elinkeinoelämän keskusliitto s.a. Vastuullisuus liiketoiminnan ytimessä. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://ek.fi/mita-teemme/energia-liikenne-ja-ymparisto/vastuullisuus/> [viitattu 25.03.2020].

Elinkeinoelämän keskusliitto. 2019. Vastuullisuuden suunnannäyttäjät: Käytännön työkaluja ja esimerkkejä yritysvastuun johtamiseen. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://ek.fi/wp-content/uploads/EK_Vastuullisuusjulkaisu_fi_nal_net_11.9.2019.pdf [viitattu 25.05.2020].

Euroopan komissio. 2020. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Uusi kierotalouden toimintasuunnitelma. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9903b325-6388-11ea-b735-01aa75ed71a1.0021.02/DOC_1&format=PDF [viitattu 06.06.2020].

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus 2017/1369 energiamerkintää koskevien puitteiden vahvistamisesta ja direktiivin 2010/30/EU kumoamisesta.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi energiatehokkuudesta 2012/27/EU.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2018/844 rakennusten energiatehokkuudesta annetun direktiivin 2010/31/EU ja energiatehokkuudesta annetun direktiivin 2012/27/EU muuttamisesta.

Hale, J. 2018. Sustainability as a Megatrend. Morningstar. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.morningstar.com/articles/886933/sustainability-as-a-megatrend> [viitattu 04.06.2020].

Hanki ja työllistä. 2016. Motiva. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://thl.fi/documents/10531/3919089/Itseopiskelumateriaali.pdf/cd5dc7c0-c24d-445c-bbb8-86f44df3d7d9> [viitattu 16.04.2021].

Hansel – julkishallinnon yhteishankintayksikkö s.a. Vuosikertomus 2019. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://vuosikertomus2019.hansel.fi/toiminta-2019/hansel-julkishallinnon-yhteishankintayksikko/> [viitattu 17.06.2020].

Helsingin kaupunkikonsernin harmaan talouden torjuntaohje. 2018. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.hel.fi/static/public/hela/viipaU02100VH2_Kansliapaallikko/Suomi/Paatos/2018/Keha_2018-10-12_Kp_205_Pk/B0D01B33-E51A-C9ED-8FD9-66578EB00000/Liite.pdf [viitattu 16.04.2021].

Hiilineutraali Helsinki 2035 -toimenpideohjelma. 2018. Helsingin kaupunki. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.hel.fi/static/liitteet/kaupunkiymparisto/julkaisut/julkaisut/HNH-2035-toimenpideohjelma.pdf> [viitattu 16.04.2021].

Huuhka, T. 2017. Tehokkaan hankinnan työkalut. 2., uudistettu painos. Helsinki: Books on Demand.

ICT-laitteet s.a. Tutki hankintoja. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://tutki-hankintoja.fi/hankintakategoriat/ICT-laitteet> [viitattu 02.09.2020].

Jallinoja, N. & Harmaala, M.-M. 2012. Yritysvastuu ja menestyvä liiketoiminta. E-kirja. Helsinki: Alma Talent Oy. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 05.06.2020].

Jätelaki 17.6.2011/646.

Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. E-kirja. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 29.05.2020].

Kestävät julkiset hankinnat. 2020. Motiva. WWW-dokumentti. Päivitetty 03.02.2020. Saatavissa: https://www.motiva.fi/julkinen_sektori/kestavat_julkiset_hankinnat [viitattu 27.05.2020].

Kilpailulaki 12.8.2011/948.

Kokkonen, T. (toim.) 2019. Kilpailuoikeus ja julkiset hankinnat. Suomen laki. Helsinki: Alma Talent Oy.

Kriteerit s.a. Joutsenmerkki. Ympäristömerkintä Suomi oy. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://joutsenmerkki.fi/kriteerit/> [viitattu 07.06.2020].

Kuntalaki 10.4.2015/410.

Kuvaja, S. & Koipijärvi, T. 2017. Yritysvastuu – johtamisen uusi normaali. E-kirja. Helsinki: Kauppakamari. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 26.05.2020].

Laki Hansel Oy -nimisestä osakeyhtiöstä 30.12.2008/1096.

Laki julkisista hankinnoista ja käyttöönottosopimuksista 29.12.2016/1397.

Majava, J. & Huikko, K. 2021. Kansallinen julkisen hallinnon strategia ja kansallinen julkisten hankintojen strategia. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.kuntaliitto.fi/yleiskirjeet/2021/kansallinen-julkisen-hallinnon-strategia-ja-kansallinen-julkisten-hankintojen> [viitattu 15.02.2021].

Mensah, J. & Ricart Casadevall, S. 2019. Sustainable development – Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action. Literature review. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23311886.2019.1653531#aHR0cHM6Ly93d3cud-GFu-ZGZvbmxpbmUuY29tL2RvaS9wZGYvMTAuMTA4MC8yMzMxMTg4Ni4yMDE5LjE2NTM1MzE/bmVIZEFjY2Vzycz10cnVlQEBAMA==> [viitattu 04.06.2020].

Ministry of Economic Affairs and Employment. 2017. Guide to socially responsible public procurement. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://julkaisut.valtio-neuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160318/TEM_op-paat_12_2017_guide_to_socially_responsible_EN_web_21112017.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 05.06.2020].

Mikä on julkinen hankinta. 2019. Kynnysarvot. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.hankinnat.fi/mika-julkinen-hankinta/kynnysarvot> [viitattu 17.04.2021].

Mikä on kynnysarvo s.a. Minilex. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.minilex.fi/a/mik%C3%A4-on-kynnysarvo#:~:text=Kynnysarvo%20tarkoittaa%20yksitt%C3%A4isen%20hankinnan%20suurinta,kansallisen%20menettely%20vai%20EU%2Dmenettely.&text=Kynnysarvo%20suuruus%20kiinnitty%20hankinnan%20laatuun> [viitattu 17.04.2021].

Mikä on puitejärjestely s.a. Hansel Oy. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.hansel.fi/tietoa-meista/yhteishankinnat/mika-puitejarjestely/> [viitattu 25.02.2021].

Neste Oyj. 2020. Neste avaa Euroopan ensimmäisen RFID-teknologiaan perustuvan itsepalvelukaupan – ostokset voidaan skannata laukun läpi. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.neste.com/fi/tiedotteet-ja-uutiset/renewable-solutions/neste-avaa-euroopan-ensimmaisen-rfid-teknologiaan-perustuvan-itsepalvelukaupan-ostokset-voidaan> [viitattu 03.06.2020].

Nieminen, S. 2016. Hyvä hankinta – Parempi bisnes. E-kirja. Helsinki: Alma Talent Oy. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 28.05.2020].

OECD Guidelines for Multinational Enterprises. 2011. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf> [viitattu 10.03.2021].

Pajunen-Muhonen, H & Iloranta, K. 2018. Hankintojen johtaminen – Ostamisesta toimittajamarkkinoiden hallintaan. 5. tarkistettu laitos. Helsinki: Tietosanomaa Oy.

Pasanen, J. 2015. Eettisempää elektroniikkaa – Opas kestäviin julkisiin hankintoihin. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://eetti.fi/vastuullinentekniikka/Eetti-Vastuullinen-Tekniikka-Opas.pdf> [viitattu 26.05.2020].

Peura, S. 2020. Vastuullisuuden toteutuminen yritysten hankinnoissa. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Ylempi AMK. Opinnäyte. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/341627/Vastuullisuuden%20toteutuminen%20yritysten%20hankinnoissa.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [viitattu 09.06.2020].

Publications of the Finnish Government. 2019. Programme of the Prime Minister Sanna Marin's Government. Inclusive and competent Finland – a socially, economically, and ecologically sustainable society. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161935/VN_2019_33.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 07.06.2020].

Ruohoniemi, E., Krakau, T., Kiviniemi, E. & Eskola, S. 2017. Julkiset hankinnat. 3., uudistettu painos. E-kirja. Helsinki: Alma Talent Oy. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 26.05.2020].

SA 8000 – Social Accountability Certification s.a. SGS. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.sgs.fi/en/sustainability/social-sustainability/audit-certification-and-verification/sa-8000-certification-social-accountability> [viitattu 05.06.2020].

Salokangas, K-M. 2020. Erityisalojen hankintalaki. E-kirja. Helsinki: Edita Publishing Oy. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/>. [viitattu 24.02.2021].

Savolainen, H., Pesu, J., Kautto, P., Judl, J. & Horn, S. 2020. ICT-päätelaitteisiin liittyvät materiaali-, energia- ja ilmastokysymykset. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162378/LVM_2020_12.pdf?sequence=1 [viitattu 10.03.2021].

Semeijn, J., Pelt, M. & J. Gelderman, C. 2019. Sustainable Public Procurement – External Forces and Accountability. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/20/5696/htm> [viitattu 28.05.2020].

Springer, C., Hasanbeigi, A. & Becqué, R. 2019. Curbing carbon from consumption – The role of green public procurement. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.climateworks.org/wp-content/uploads/2019/09/Green-Public-Procurement-Final-28Aug2019.pdf> [viitattu 27.05.2020].

Suomen Standardisoimisliitto SFS ry. 2019. Ympäristöjohtamisen standardisarja ISO 14000. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.sfs.fi/files/8091/14001_SFS_esite_venytettyA5_web.pdf [viitattu 09.06.2020].

TCO Certified. Criteria designed for driving sustainable development s.a. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://tco certified.com/criteria-overview/> [viitattu 10.06.2020].

The Economist Intelligence Unit. 2020. The future of public spending. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://unops.economist.com/wp-content/uploads/2020/01/Thefutureofpublicspending.pdf> [viitattu 04.06.2020].

Tietokoneet s.a. Ympäristömerkintä Suomi oy. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://joutsenmerkki.fi/kriteerit/048-tietokoneet-7/> [viitattu 07.06.2020].

Tuominen, T & Raitio, J. 2020. Euroopan unionin oikeus. 2., uudistettu painos. E-kirja. Helsinki. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 26.02.2021].

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2017. Opas OECD:n toimintaohjeisiin monikansallisille yrityksille. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80005/TEM_op-paat_1_2017_Opas_OECDn_toimintaohjeisiin_monikansallisille_yrityksille.pdf?sequence=1 [viitattu 04.03.2021].

Ukkola, M., Pohjonen, M., Pekkala, E. & Huikko, K. 2019. Hankintojen kilpailuttaminen ja sopimusehdot. 8., uudistettu laitos. E-kirja. Helsinki: Tietosanomaa. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 08.06.2020].

Valtiovarainministeriö. 2017. Julkisten hankintojen yleiset sopimusehdot tavarahankinnoissa. JYSE 2014 tavarat. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://vm.fi/documents/10623/2291459/JYSE+tavarat+huhtikuu+2017.pdf/e106b086-4ca5-4a84-8a06-8a092d05ead7/JYSE+tavarat+huhtikuu+2017.pdf> [viitattu 17.02.2021].

Valtiovarainministeriö. 2019. Vaikuttavat julkiset hankinnat -toimenpideohjelma. Asettamispäätös. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://vm.fi/documents/10623/15348578/Hankinta-Suomi+asettamisp%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s.pdf/7190b09e-7383-213c-9063-f22c98eeb042/Hankinta-Suomi+asettamisp%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s.pdf> [viitattu 22.08.2020].

Valtiovarainministeriö. 2020a. Kansallinen julkisten hankintojen strategia 2020. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162418/Kansallinen%20julkisten%20hankintojen%20strategia.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 08.02.2021].

Valtiovarainministeriö. 2020b. Suomen julkisten hankintojen nykytila. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-312-0> [viitattu 26.05.2020].

Vanhala, A., Pentikäinen, M. & Liappis, H. 2019. Menesty yritysvastuulla: Käsi- ja kirjasto kokonaisuuteen. E-kirja. Helsinki: Edita Publishing Oy. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 25.05.2020].

Vilcu, A., Robu, I-B., Pislaru, M., Herghiligiu, I-V., Balan, C., Avasilcai, S. & Asandului, A-L. 2019. Sustainable Environmental Management System Integration and Business Performance – A Balance Assessment Approach Using Fuzzy Logic. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/19/5311/htm> [viitattu 08.06.2020].

Voutilainen, T. & Määttä, K. 2017. Julkisten hankintojen sääntely. Helsinki: Kauppakamari.

What is EMAS s.a. European Commission. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://ec.europa.eu/environment/emas/index_en.htm [viitattu 09.06.2020].

Willberg, E. 2009. Teoreettisen viitekehyksen rakentaminen. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://docplayer.fi/31366205-Teoreettisen-viitekehyksen-rakentaminen.html> [viitattu 28.05.2020].

World Trade Organization. 2012. Revised Agreement on Government Procurement and WTO related legal instruments. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/rev-gpr-94_01_e.pdf [viitattu 14.03.2021].

Ympäristömerkit. 2016. Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu. WWW-dokumentti. Päivitetty 08.03.2016. Saatavissa: https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Kulutus_ja_tuotanto/Tuotesuunnittelu_ja_tuotteet/Ymparistomerkit [viitattu 07.06.2020].

Ympäristöministeriö. 2020. Kiertotalous. WWW-dokumentti. Päivitetty 01.06.2020. Saatavissa: <https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Ymparisto/Kiertotalous> [viitattu 06.06.2020].

Ympäristönsuojelulaki 27.6.2014/527.

KUVALUETTELO

Kuva 1. Teoreettinen viitekehys.

Kuva 2. Kolmoistilin päätös.

Kuva 3. Joutsenmerkki.

Kuva 4. IT-laitteiden kiertokulku.

Kuva 5. Yritysvastuun iso kuva.

Kuva 6. Hankinta-Suomi.

Kuva 7. Hankinnat kuukausittain.

Kuva 8. Hankinnat kuukausittain.

Haastattelukysymykset:

- Mitkä asiat vaikuttavat hankintapäätökseen?
- Miten vastuullisuutta toteutetaan oman hankintayksikön IT-hankinnoissa? Entä miten vastuullisuus näkyy myös tulevaisuuden IT-hankinnoissa?
- Mitkä ovat haasteet, jotka vastuullisuus luo operatiivisessa toiminnassa? Entä strategisessa suunnittelutoiminnassa?
- Koetteko, että Korona-pandemialla on vaikutusta hankintoihinne nyt ja myöhemmin?
- Mitä asioita haluaisitte julkisissa hankinnoissa kehittää?

Sähköpostihaastattelun käytetyt liitteet:

- Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu Oy:n dynaaminen hankintajärjestelmä vuosille 2021–2024
- Code of Conduct - vastuullisuuden vähimmäisvelvoitteet
- JHS 166 Julkisen hallinnon IT-hankintojen yleiset sopimusehdot - Yleiset sopimusehdot (JIT 2015 – Yleiset ehdot)